

A black and tan dog, possibly a Rottweiler mix, is sitting on a pile of sand. The dog has its tongue hanging out and is looking towards the camera. It is positioned in front of a wooden fence made of horizontal logs. The background is slightly blurred, showing some greenery and a white structure.

DE
HONDEN
KARAVAN

Magazine

EERSTE EDITIE

**DE
HONDEN
KARAVAN**

Leuk dat je ons magazine gaat lezen! Onze nummers worden gemaakt door het team van De Hondenkaravaan en onze samenwerkingspartners. Een deel van onze partners zijn in dit nummer terug te vinden in de advertentieruimte. De Hondenkaravaan houdt zich op verschillende vlakken bezig met honden. Zo geven wij individuele opvoedcursussen en gedragsbegeleiding en verschillende kleinschalige groepslessen gericht op teambuilding. Wij maken daarvoor gebruik van onze verschillende trainingslocaties, zowel binnen als buiten. Naast een team met vaste trainers hebben wij ook regelmatig stagiaires van diverse trainersopleidingen. Wij hebben samenwerking erg hoog staan en werken dan ook regelmatig samen met verschillende hondenprofessionals in Nederland. Doorlopend zijn wij bezig met onze kennis te vergroten. Onze basis opleidingen hebben wij behaald (of volgen wij nog) bij Dogvision, Martin Gaus, O&O, De Dierenbescherming en Tellington T-Touch.

Met dit magazine hopen wij aan de lezer onze hondenwereld te laten zien. Daarbij hebben wij soms een eigenzinnige kijk en volgen wij de andere keer de geeikte paden. In tekst en beeld hopen wij te kunnen uitdragen wie wij zijn: een jong bedrijf met passievolle mensen gericht op het vergroten van hondengeluk in Nederland. Wij denken graag in kleur (dus niet zwart/wit) en staan altijd open voor nieuwe samenwerkingen om zo de kennis over honden te vergroten. Interesse in een samenwerking? Mail naar hondsamenwerking@gmail.com voor de mogelijkheden.

Interesse in ons aanbod?
Op onze site hebben wij al onze diensten staan.

www.hondenkaravaan.nl
Facebook @dehondenkaravaan
Instagram @hondenkaravaan

In dit nummer

04	Voorwoord	44	Etiquette: rekening met elkaar
06	Hondenbaan: Sharon	52	Hondsbrutaal: Memphis
14	Honderzoeken: dominantiemodel	56	Tips: leesvoer
22	Preventie: pup of herplaatser		
30	Training: bekrachtigen		
37	Gedrag: angst		

De allereerste

Daar is hij dan! Ons allereerste E-magazine. Ik moet zeggen: best wel een ding hoor. Niet omdat ik geen content kon bedenken, maar omdat ik zoveel content had dat we niet wisten waar ik mee moest beginnen. Gelukkig werd ik snel teruggefloten door het team. Easy Sharon: je moet over zes nummers nog steeds wat te vertellen hebben. Dus naar de tekentafel en afpellen die hap. Eigenlijk lijkt het veel op hondentraining, bedacht ik mij toen ik druk aan het schrappen was. Je maakt wilde plannen, wilt van alles, maar uiteindelijk moet je met een behapbaar begin van start gaan. Anders overzie je het niet meer. Je hond trouwens ook niet. Met ons allereerste magazine heb ik geprobeerd een beeld te creëren wie wij zijn als trainersgroep. Leuk leesbaar voor de mensen die ons kennen, maar ook toegankelijk voor de mensen die dat nog niet doen. Of je nou in Groningen woont of in Limburg. In hondenland zijn er veel meningen, richtingen en ideeën. Wij tegen zij is geen onbekend verschijnsel. Toen ik als fris groentje begon kon ik, terugkijkend, daar ook wat van. Nu jaren later weet ik dat dit door mijn eigen beperkte kennis was en onzekerheid. Inmiddels draai ik een aantal jaar mee en heb ik geleerd dat er geen duidelijke waarheid is. Zolang we uitgaan altijd in het belang van het welzijn van de hond te denken (langdurig) en voor ontbrekende kennis bij onze collega's aankloppen, die wel daarin een specialiteit hebben, kom je een heel eind. Nadenken, observeren en opnieuw nadenken. En mild zijn in je conclusies. Want, zo heb ik wel geleerd, niks in het leven staat vast. Veel leesplezier!

Sharon

Border Collie Quinn tijdens een
praktijk les op het Maasvlakte strand
foto @ Sharonvw.com

HONDENBAAN

Fotografie Sybrine Straver @ Hond in Beeld Fotografie

Even voorstellen

In deze rubriek stellen we elk nummer iemand voor met een hondenbaan. Voor het eerste nummer was de keuze makkelijk. Oprichtster van De Hondenkaravaan Sharon van Wijngaarden stelt zich graag aan je voor.

Het was even slikken op kerstavond 2013, ergens bij iemand thuis. 'Werken met honden? Tijdelijk bedoel je, tot je iets kan vinden?' 'Nee pa, voor altijd'. 'En je kunstopleiding dan? Het gaat toch best goed met opdrachten.' Ik ben het niet van mijn vader gewend, maar dit plan bevalt hem op zijn zachtst gezegd totaal niet. 'Het komt goed pa, echt'. 'Laten we gaan eten, we hebben het er nog wel een keer over.' En zonder er nog verder over te praten begonnen we aan het kerstdiner.

Ik denk dat voor ieder kind de toestemming, aanmoediging of steun van een ouder belangrijk is. Mijn ouders zijn altijd mijn grootste cheerleaders geweest. Welke hobby ik ook wilde uitvoeren, welk gek idee ik ook had. Mijn vader die duidelijk op de handrem trok toen ik zei met honden te willen gaan werken was voor mij een onverwachts moment. Maar het is ook het beste geweest wat De Hondenkaravaan kon overkomen. De drive die ik vanaf het begin gehad heb om te bewijzen dat ik met dit werk een leven kon opbouwen, heeft er nu jaren later voor gezorgd dat we staan waar we staan. Daarmee bedoel ik niet dat ik de mening van mijn vader zag zoals negatief kritiek waar je onmiskenbaar mee te maken krijgt wanneer je buiten de norm gaat. Nee die kritiek werkt voor mij als een andere motivatie om nog beter mijn best te doen. Die komt veel meer voort uit 'ik zal je eens laten zien'. Richting mijn vader wilde ik vooral mijn gevoel over deze stap overbrengen. Duidelijk maken dat mijn passie voor honden ver vanuit mijn binnenste komt. Een drive die sterker is dan alle stemmetjes die zeggen: *het lukt je niet, je krijgt nooit een goedlopend bedrijf*. En die stemmetjes zijn er. Minder dan vroeger, maar ze zijn er nog steeds. Geen belemmering, maar een gezonde onzekerheid die mij nieuwsgierig houdt naar alle nieuwe

informatie die er rondom mijn vak te vinden is. De drive om aan mijn ouders te kunnen laten zien: ik red mij wel en ik doe waar ik gelukkig van word is één van de belangrijkste zaken waarom ik vandaag de dag ben wie ik ben.

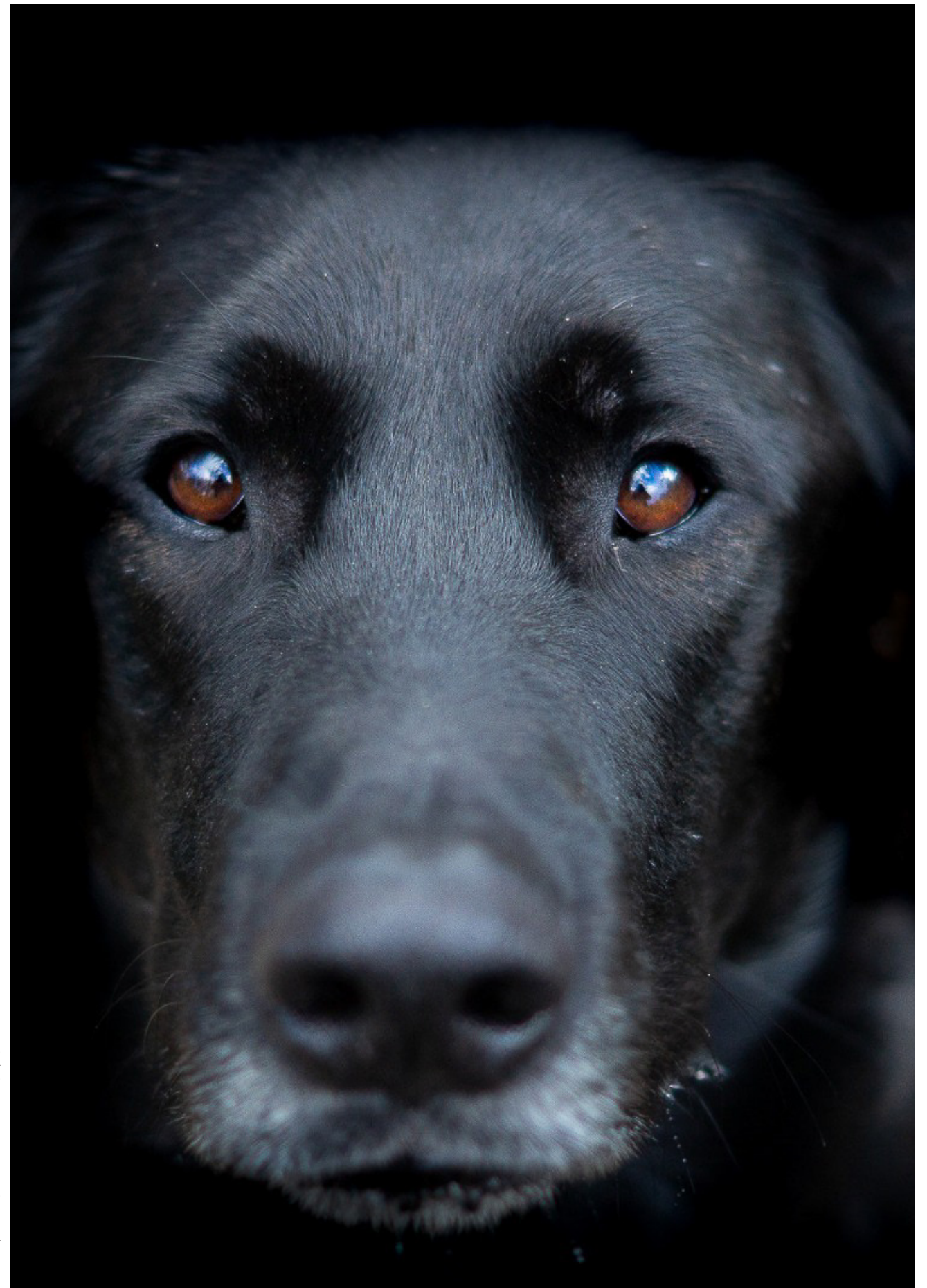
Voor wie zich afvraagt of ik inmiddels het vertrouwen in mijn plannen bij mijn vader heb vergroot: don't worry! Hij schreeuwt het natuurlijk niet heel de dag van de daken, maar ik ken hem goed genoeg om te weten dat het wel snor zit. De afgelopen jaren hebben wij ups en downs gehad en met beiden hebben we tot nu altijd weten om te gaan. Toegegeven, niet altijd zonder slag of stoot. Nauw betrokken zijn bij wat je doet zorgt er soms voor dat je over je eigen grens gaat. Dat iemand je kan raken, positief of negatief, op de plekken die het gevoeligste zijn. Waar ik bijzonder veel moeite mee gehad heb is de 'maar je hebt toch hart voor honden' kaart die soms getrokken wordt. Daar zal ik in een ander nummer verder over schrijven.

Nadat ik besloten had te gaan laten zien waarom dit werk voor mij zo belangrijk is, moest ik wel ergens een start gaan maken. Met mijn eigen eerste hond Pax vond ik in de omgeving geen aansluiting bij een hondenschool. Achteraf, met de kennis van nu, heb ik niet op de juiste plekken gezocht. Pax had een aardige lijst gedragsproblemen, wat voor een reguliere hondenschool gewoon niet behapbaar was. Ik was vrij blanco op het gebied van hondentraining. Als een spons zoog ik alle info op die ik over honden kon vinden. Van Martin Gaus tot Cesar Milan. Er zijn wat tranen gevallen in die periode, want ik snapte soms geen bal van mijn eigen hond. Volgde ik de adviezen van de één op dan lukte het ander niet en andersom. En Pax leek vooral iedereen leuker te vinden dan mij.

'Nauw betrokken zijn bij wat je doet zorgt er soms voor dat je over je eigen grens gaat. Dat iemand je kan raken, positief of negatief, op de plekken die het gevoeligste zijn'

Wat door mensen in het park (vooral mannen, ik weet niet waarom) uitgelegd werd als: je hebt geen overwicht, je bent hem niet de baas. Er zijn er wat geweest hoor die dat meisje met de krullen (want die had ik toen nog) en haar regenlaarsjes met strik graag wilde vertellen hoe ik dit allemaal moest aanpakken. Net voor het punt dat ik echt knettergek werd besloot ik alle adviezen van buiten af te laten varen en te gaan doen wat voor mij het beste voelde. Hoe ik zelf behandeld wilde worden. Want zelfs in die tijd hoefde je mij niet te vertellen dat honden geen emoties en karakters hebben. Een hond die je met een pruillip gaat zitten aankijken en vervolgens zuchtend naar zijn plaats loopt wanneer je tegen hem zegt dat hij géén koekje krijgt heet karakter mensen. En emoties. Enfin, ik ging het dus doen op de manier waarop ik zelf behandeld zou willen worden. Vriendelijk, positief, maar hier en daar een duidelijke grens aangeboden krijgen. Die heb ik soms nodig en daar gedij ik prima bij. Anders bestaat het risico dat mijn woonkamer binnen no time vol staat met gouden dierenbeelden die zeer zeker over de grens van 'is het kitch' heen gaat. Of een varken in de tuin. Vriendelijk, positief, maar met grenzen: zo ben ik Pax gaan trainen. Daar kreeg ik aardig de schwung in en in plaats van commentaar over de hond die mij de baas wilde zijn vroegen mensen nu hoe ik hem getraind had. En zelfs dat ik wel makkelijk praten had met mijn goed luisterende hond. Ik vind het nog steeds zo jammer dat ik het proces met Pax niet op video heb gezet. Ik zou het zo graag willen laten zien, zeker wanneer mensen enorm aan het worstelen zijn met de opbouw van hun relatie met de hond.

Pax en ik hebben van nature geen band gehad, maar zijn inmiddels een hand en 2 poten op 1 buik. Ik kan met hem lezen en schrijven, maar dat heeft zeker wat voeten in de aarde gehad. Mijn motivatie om mensen te gaan helpen stampt ook uit die tijd. Want net als voor Pax wil ik mensen helpen met vriendelijkheid, positiviteit en hier en daar regels en grenzen (bij de een wat meer dan de ander, het is tenslotte maatwerk). Maar met alleen die insteek heb je niet genoeg. Praktijk ervaring is gigantisch belangrijk, maar wat mij betreft wel onderlegd met theoretische kennis. Een opleiding tot gedragstherapeut werd al snel het doel, maar de kosten hiervoor zijn hoog. Daarbij was mijn praktijk ervaring op dat moment ook niet gigantisch en dus besloot ik om te beginnen met een uitlaatservice. Want waar leer je nou meer over hondengedrag dan er elke dag middenin zitten. Daarbij bracht dit ook geld op en was het voor mij een win win situatie. Toegegeven, als ik wel het opleidingsbudget op mijn bank had staan weet ik niet zeker of ik het ook op deze manier had gedaan. Ik ben gek op leren en zo'n hele opleiding vind ik een super leuk avontuur. Maar zo ging het niet en dus startte ik met de uitlaatservice, met in mijn hoofd altijd het idee om uiteindelijk weer in de schoolbanken terecht te komen. Met ongeveer 10 bijbaantjes spaarde ik mijn eerste uitlaatbus bij elkaar en het restant gebruikte ik voor de Erkend Uitlaatservice opleiding bij Martin Gaus, mijn eerste ervaring met hoe verschillend mensen over honden kunnen denken. Niet de docenten, maar de leerlingen. Ik reed door de hele regio, blij om klanten te hebben, blij om zoveel mogelijk honden in handen te hebben.

Ongeveer gelijk startte ik als aspirant trainer bij de hondenschool van de Dierenbescherming. Daar kwam ik terecht bij een hele warme club mensen, waar ik nog steeds fijn contact mee heb. Op het ene vlak leerde ik over gedrag en het andere vlak over didactiek. Want naast een hond moest je ook nog iets met een begeleider. Die kun je wel altijd proberen om met vriendelijkheid, positiviteit en hier en daar grenzen wat te leren, maar je komt dan al snel van een koude kermis thuis. Iedere hond heeft een eigen karakter en aanpak, maar mensen zeer zeker ook. Door de jaren heen heb ik geleerd dat een klik met je cursist de allerbelangrijkste basis is. En dat het niet kunnen begeleiden van iemand niet persé wat zegt over je kwaliteiten als coach, maar of de klik

'Elke dag word ik nieuwsgieriger naar wat honden ons allemaal te leren hebben.'

er wel is. Ik weet zeker dat er mensen zijn die zich helemaal in mijn manier van doen kunnen vinden en dat er mensen zijn die er helemaal niks mee hebben. Ik streef altijd naar het beste uit iemand halen en probeer daarbij eigen inzicht te creëren. Maar dit kan voor sommigen, weet ik inmiddels, verwarrend zijn. Hoe gelukkig prijs ik mij dan ook met een team van 4 trainers die ieder mij aanvullen op punten waar ik niet sterk op ben.

Na ongeveer 3 jaar voelde ik dat het tijd werd om mij verder te gaan ontwikkelen. Daarbij speelde ook lichamelijke klachten inmiddels een rol, waardoor de beslissing om de uitlaatservice over te dragen eerder gemaakt moest worden dan ik in mijn planning had staan. Inmiddels maakte ik (en beheer ik nog steeds) gebruik van een omheind terrein waar ik naast het gewoon uitlaten van honden veel meer kon trainen en ook verschillende honden met o.a. gedragsproblemen kon gaan aannemen. Vanaf het punt dat ik het eigen terrein heb gekregen is mijn praktijk ervaring erg gegroeid. In die hoedanigheid leerde ik ook Petra kennen, die met haar hond Cooper uit het buitenland bij mij kwam. Hij kon niet los op openbaar terrein, maar had wel een uitlaatservice nodig. Gaandeweg groeide er een vriendschap tussen ons en de mogelijkheid om het stokje van de uitlaatservice over te geven. Nu bijna een jaar later heeft zij de dienst volledig onder eigen naam overgenomen en spring ik alleen nog af en toe bij wanneer dit nodig is. Bij de wens om verder te ontwikkelen kwam ook de beslissing om zelfstandig als trainer lessen te gaan verzorgen. Tot dan gaf ik alleen les bij de Dierenbescherming. Door een verandering van teams en de beslissing van het

team waar ik toen in zat om te stoppen werd ook deze beslissing voor mij makkelijker om te maken. Daarbij voelde het ook goed om mijn eigen ideeën verder te ontwikkelen. Individuele begeleiding speelde daar een grote rol bij en zo kwam het dat ik in 2016 zelfstandig verder ging met les geven. Nouja, zelfstandig. Jordy, mijn partner, ging mee. Hij was tijdens mijn begin periode bij de Dierenbescherming besmet geraakt met het hondenvirus en al snel volgde ook hij de opleiding tot hondentrainer. Ik kan niet beschrijven hoe fijn het is om iemand thuis te hebben die mijn passie deelt. Jordy houdt mij scherp en durft ook kritiek te geven. Wij kunnen pittige discussies voeren en vervolgens gezellig weer met elkaar aan tafel over voetbal praten. Mensen die ons leren kennen moeten daar soms aan wennen. Wij vinden het meestal heel grappig.

En zo komen we bij de dag van vandaag. Ik werk fulltime in de hondenwereld. Een paar uurtjes per week ben ik in loondienst bij stichting Contacthond, waar ik de eer heb om met geselecteerde therapiehonden mensen met een hulpvraag te mogen begeleiden. Daarnaast stuur ik het team aan van trainers, elk met een eigen specialiteit en interesse. Zelf werk ik graag met honden met angst. Misschien wel omdat ik zelf in mijn leven veel angst heb gehad en heb geleerd hier mee om te gaan. Ik mag heel wat toffe bedrijven tot mijn vrienden rekenen en ik leer elke dag nog veel bij. Over het omgaan met honden, over het omgaan met mensen en over het omgaan met mijzelf. Elke dag word ik nieuwsgieriger naar wat honden ons allemaal te leren hebben.

In de pocket

Wat heeft iemand met een hondenbaan in zijn zak zitten? . Daar bedoelen we natuurlijk de hondenzak mee. Het zal je verbazen wat er soms tevoorschijn komt. Deze editie de zak van Sharon.

Targetstick. Memphis is gek op oefeningen met de targetstick. Ik heb er in mijn hondenjas altijd één zitten. Ben ik zijn focus even kwijt dan heb ik hem met de targetstick vaak snel weer terug.

In elke zak heb ik wel wat snoepjes zitten. Zo heb ik altijd wat bij de hand wanneer mijn honden echt iets super doen. De knikkers van I AM of Lakse Kronch neem ik vaak mee.

Ik heb vaak een kleine tube honingzalf mee. In de bossen kunnen de honden wel eens een wondje oplopen. Honingzalf kan, bij niet te diepe wondjes, een goede verzorging zijn. Ik gebruik het zelf ook bij bijvoorbeeld een insectenbeet.

VRIEND VAN DE KARAVAN

DIERENFOTOGRAFIE

WWW.SHARONVW.COM

INSTA @SHARONVW_PHOTOGRAPHY

De hond als familielid

**'De wolf staat tot de hond zoals
de aap staat tot de mens'**

DEEL 1

Er wordt vandaag de dag veel geschreven over honden en hun gedrag. Voor de wetenschap wordt het steeds interessanter waarom hond en mens zo naar elkaar toe trekken en hoe de connectie tussen beiden nou eigenlijk ontstaat. Dat er steeds meer onderzoeken komen is goed nieuws, voor de mens, maar zeker ook voor de hond. De wil om onze viervoeters beter te leren begrijpen kan een goede stap zijn in het kijken naar het welzijn van de dieren waar veel van ons lief en leed mee delen. Er is namelijk nogal wat veranderd door de jaren heen. Waar de hond vroeger voor velen vooral een werktuig was, werd hij iets later onderdeel van het gezin. Wel met de kanttekening dat hij vooral jou de baas wilde zijn. Inmiddels kijken velen daar anders tegen aan en blijven velen vasthouden aan de theorie van vroeger. Maar hoe zit dit nu precies?

Dit ziet er heftig uit. Toch zijn de honden op de foto aan het spelen. De bovenste hond heeft zijn oren (moeilijk te zien) naar de zijkant gedraaid wat onderdeel is van het spelgezicht.

Een verkeerde interpretatie van gedrag kan een niet passend opvoed of trainingsplan tot gevolg hebben. Dit kan in sommige gevallen schadelijk zijn voor de hond.

Beauceron Falco en herder kruising Memphis foto @sharonvw_photography

Wanneer we het gaan hebben over roedelgedrag en hoe het voor een hond is om met ons mensen samen te leven ontkomen we er niet aan om dit in meerdere artikelen op te delen. Over dit onderwerp is namelijk zoveel te vertellen. Daarom is dit artikel opgedeeld in drie delen die de komende nummers gepubliceerd worden. We beginnen om een beetje orde in de chaos te scheppen. Wat ons opvalt is dat er veel verschillende ideeën spelen bij mensen over hondengedrag en de motivatie van honden om gedrag te vertonen. Er zijn mensen die het een denken en mensen die het ander denken. Maar ook mensen die een mix van verschillende

opvattingen hanteren en daardoor vaak door de bomen het bos niet meer zien.

Om dit onderwerp verder uit te diepen is het belangrijk om het allereerst te gaan hebben over opvattingen die al decenia's door mensen gehanteerd worden: de dominantietheorie. Deze opvattingen zijn op hondenscholen en bij gedragsonderzoekers een lange tijd diep geworteld geweest. In de dominantietheorie wordt ervanuit gegaan dat de hond een roedeldier is dat voort kan leven door via agressie bovenaan in die roedel te komen.

Golden Retriever Rebel tijdens een training foto @sharonvw_photography

Omdat voor de meeste honden de mens onderdeel is van zijn roedel dienen mensen dus te zorgen dat ze boven de hond blijven staan om te voorkomen dat hij bovenaan komt. Dit kan gestimuleerd worden door de hond alle privileges af te nemen: niet als eerste de deur uit, niet als eerste eten, overstaan over de hond wat hij toe moet laten enzovoort. Deze theorie is gebaseerd op de onderzoeken van zoöloog Schenkel en vervolgens van wolvenonderzoeker David Mech, waar het onderzoek eind jaren 70 van de vorige eeuw bekend door is geworden. Hij zag dat er in de wolvenroedel veel agressie gebruikt werd om bepaalde privileges als wolf te krijgen en trok de conclusie dat dit van invloed was op de rangorde en hiërarchie. De roedelleider, alpha wolf, hield zijn rang vast door agressie te gebruiken. Een hele periode werd wolvengedrag bekeken om hondengedrag te kunnen verklaren, immers zijn beide verwant aan elkaar. De theorie van Mech werd richting de hond vertaald als 'mens moet de baas zijn over de hond' en de oefeningen en trainingen werden daarop afgestemd.

De mens moest de alpha worden zoals dit gezien werd bij de wolven in het onderzoek.

Eind jaren 90 kwam Mech echter zelf terug op zijn onderzoek. Mech zag in dat zijn onderzoek naar wolven in gevangenschap niet een realistisch beeld geeft over hoe wolven in het wild leven. Hekken en kooien geven immers stress en weinig eigen invloed op jouw omgeving (vaak ook de reden dat honden aan de lijn ander gedrag vertonen dan los, maar daarover in een ander nummer meer). Gekeken naar wolven in het wild zien onderzoekers een heel andere manier van omgaan met elkaar. Er is meer sprake van een familie, waarbij ouders zorgen voor kinderen. Deze kinderen vertrekken als ze volwassen zijn. Agressie zie je zelden, het is immers voor het overleven van de familie niet handig om elkaar constant naar het leven te staan. Dat kost energie en dat heb je nodig om aan voedsel te komen. Onze honden zien als machtsbeluste dieren die graag de nummer één in de roedel zijn, is dus bij vele onderzoekers, trainers en gedragstherapeuten achterhaald.

'Wij zijn er om ze daarbij te helpen. Dat is de verantwoording die je aangaat wanneer je een hond in huis neemt.'

Daarvoor in de plaats is het familiemodel gekomen, waarbij honden dus onderdeel willen zijn van een familiestructuur waar weliswaar hiërarchie heerst, maar wat veel meer te vergelijken is zoals in een gezin van toepassing is. Overigens zijn er onderzoeken gaande waarin er, voor het verklaren van hondengedrag, meer gekeken wordt naar wilde straathonden. Ook daar lijken familiebanden naar voren te komen alleen is de samenstelling van het gezin wel wat anders. Een oorzaak zou kunnen zijn dat wolven veel zeldzamer zijn dan straathonden die in sommige gebieden van de wereld worden gezien als een plaag. Een wolvenfamilie heeft veel baat bij een goede samenwerking, zodat de soort goed kan overleven. Zorg voor de pups wordt dan ook met verve gedaan, iets wat bij wilde straathonden anders lijkt. Door de overbevolking van straathonden lijkt het belang van een goede zorg voor de pups ook minder. Er worden per keer ook meer hondpups geboren dan wolvenpups dus de sterfte van een aantal hondpups zal voor het voortbestaan van de soort niet veel uitmaken, iets dat bij wolven anders ligt. Eén van de onderwerpen waar Lord zich ook veel mee bezig houdt is waarom wolven amper tam te krijgen zijn, zelfs als ze opgroeien met mensen. Qua DNA komen wolven en honden erg overeen, maar er lijken toch veel belangrijke verschillen over de manier waarop ze leven en waarop ze zich van jongs af aan ontwikkelen. Voorzichtig wordt binnen de wetenschap gesteld dat de wolf staat tot de hond zoals de aap staat tot de mens. Beide hebben duidelijk een gezamenlijke voorouder, maar lijken niet 1 op 1 van elkaar af te stammen. Hoe dit precies zit is wetenschappelijk nog veel onenigheid over. De tot nu toe meest voorkomende verklaring is dat er een wolvensoort is geweest dat zich langzaam heeft geevolueerd tot de hond. Deze wolvensoort zag overlevingskansen door in de buurt van mensen te blijven hangen en zo aan voedsel te komen.

Geen of weinig agressie tonen richting een van oorsprong vijand was daarbij belangrijk, omdat op die manier ze ook door de mens uiteindelijk met rust gelaten werden en ze steeds dichterbij het dorp en dus bij de voedselbron konden komen.

Het zou nog wel eens jaren kunnen duren voor we een duidelijke conclusie kunnen trekken over het ontstaan van de hond en naar welke natuurlijke bron we moeten kijken om het gedrag van de hond te kunnen verklaren. Maar over welke boeg we het ook gooien: denken dat honden met ferme hand en correcties opgevoed en getraind moeten worden kan wat ons betreft echt niet meer. Vele teams zijn uit elkaar gevallen door een te overheersende leider die geen oog had voor zijn teamgenoten en waarbij niet alle leden hun eigen talenten konden inzetten ten goede van het groepsgevoel. Wij kunnen vooral spreken uit eigen ervaringen. Binnen ons gezin hebben onze honden een eigen plek. We werken met ze samen en trainen hen op basis van hun eigen karakters. Wij geven positieve feedback, maar brengen waar nodig ook grenzen aan. Grenzen die horen bij het hebben van een hond in onze drukke maatschappij en grenzen die hun behoeden voor een stressvol bestaan waarbij zij niet weten wat wij van ze verwachten. Voor ons is het belangrijk dat mensen die een hond in huis hebben of op een andere manier veel bij honden betrokken zijn los komen van de oude ideeën over dominantie en het verhaal rondom de roedelleider. Doordat veel gedrag onder de noemer dominant wordt geschaard, worden er nog wel eens verkeerde trainingen gebruikt. Met verkeerd bedoelen wij zowel niet succesvol als schadelijk voor het welzijn van de hond. Dit hoeft zeker niet altijd het fysieke welzijn te zijn. Zeker mentaal kan training verkeerd uitpakken wanneer er structureel een verkeerde aanpak gebruikt wordt. Ons wordt wel eens verweten dat wij alleen maar met koekjes strooien, maar daarop zeg ik dan altijd dat wij kiezen voor de beloning die het best past bij hond en begeleider. In veel gevallen komt dan voer als eerste uit de bus, maar dit hoeft zeker niet het geval te zijn.

Beauceron Jaimy foto @sharonvw_photography

Wij hebben honden gehad waarbij fysiek bewegen met de begeleider erg waardevol was en waarbij de hond geloond (bekrachtigd) werd door samen een stuk te rennen. Toewerken naar een spelbeloning, al dan niet met speeltje, heeft vaak onze voorkeur, maar dit is niet voor iedereen mogelijk.

Gedrag kan zich op veel verschillende manieren ontwikkelen. Bij de dominantietheorie wordt er vanuit gegaan dat de hond iets doet omdat hij dominant wilt zijn of omdat hij onderdanig is. Beide woorden hebben voor ons mensen een negatieve betekenis: dominant is overheersend en onderdanig is eigenlijk een beetje sullig. Maar ontwikkeling van gedrag is enorm complex en een diagnose stellen vraagt kennis en observatie. Wij mensen doen ook niet alles omdat we óf overheersend willen zijn óf onderdanig. Wij doen dingen omdat we uit angst handelen, omdat we nare ervaringen hebben opgedaan met soortgelijke situaties, omdat we nooit hebben geleerd hoe we ons dan wel moeten gedragen, omdat we verlatingsangst hebben of pleinvrees, omdat we pijn hebben en daardoor niet kunnen reageren zoals we willen of omdat onze omgeving ons heeft beïnvloed om te worden tot wie

wij zijn. Honden zijn niet anders, alleen zien zij onze wereld natuurlijk niet zoals wij dat doen. Wij zijn er om ze daarbij te helpen. Dat is de verantwoording die je aangaat wanneer je een hond in huis neemt. In het volgende nummer gaan we verder over de ontwikkeling van gedrag in deel 2 van 'De hond als familielid'.

Meer leren over hondengedrag? Bij ons K9 college ga je in een traject van 8 maanden aan de slag met het leren begrijpen en bekijken. Scan de code of check www.hondenkaravaan.nl/k9-college

SCAN ME

VRIEND VAN DE KARAVAN

I may
look like I'm
having deep thoughts
but 99% of the time I'm
thinking about petting
my dog

@unknown

DIERENFOTOGRAFIE

WWW.EVAVANDEIJK.COM

INSTA @EVAVANDEEIJKPHOTOGRAPHY

De pup en de herplaatser

Of je voor een pup of een herplaatser gaat kan een heel persoonlijke beslissing zijn. Aan beiden zitten voor- en nadelen. In dit artikel worden beide bekeken.

Voor de meeste mensen die aan een eerste hond beginnen is het nemen van een pup de eerste stap. Op zoek naar wat bij hun of hun gezin past passeren veel type honden de revue. Honden die aanspreken op basis van uiterlijk of om raskenmerken. Soms worden er tal van fokkers aangeschreven en soms wordt de pup na een dag googlen al opgehaald. De een bereid zich er maanden op voor en de ander ziet wel waar het schip strand. Alle type eigenaren hebben wij al voorbij zien komen. In alle eerlijkheid, ze zijn niet allemaal even makkelijk te begeleiden. De verwachtingen van frisse puppyeigenaren lopen vaak uiteen. Waar de één denkt met een paar lessen de opvoeding achter de rug te hebben, heeft de ander het hele trainingsplan voor zijn hondenleven uitgestippeld. Het kan dan best tegenvallen wanneer de verwachtingen niet blijken te matchen.

Een pup in huis nemen is hoe dan ook een project. De meeste pups komen na 8 of 9 weken (eerder is in de meeste gevallen te vroeg). In de eerste fase dat de pup in huis is, is het goed om het hondje rustig te laten wennen. Voor veel eigenaren is socialisatie een hot item en het idee dat de hond misschien iets te kort zou kunnen komen speelt bij veel eigenaren. Er zijn nog wel eens wat pupjes die in twee weken tijd al de hele regio door geweest zijn. Voor sommige honden is dit geen probleem, voor sommigen is het reden om juist de wereld als een stressfactor te zien. Er zijn dus nogal wat misverstanden over socialisatie die, in extreme vormen, verstreckende gevolgen voor de hond kunnen hebben. Allereerst is het goed om te kijken naar de basis van de hond: waar komt hij vandaan, wie waren zijn ouders?

Niet geheel zonder reden wordt er vanuit verschillende kanalen steeds meer gehamerd op aanschaf bij een erkende fokker. Maar het is natuurlijk een fabeltje dat een erkende fokker altijd foutloos te werk gaat. In de basis is het vooral belangrijk om te weten wie de ouders zijn en hoe hun gedrag is naar de wereld. De zorg voor de moeder tijdens de dracht en tijdens de periode dat zij de zorg heeft voor de pups is ook erg belangrijk. Hoe de moeder met haar pups omgaat kan wat zeggen over hoe de ontwikkeling is van de pups. Moeder hond aanwezig bij het nest is erg belangrijk. Hoe is de moeder naar jou als bezoeker?

Nog steeds kijken sommige fokkers vooral naar het uiterlijk van de honden. Maar een mooie vader en moeder geven niet persé gedragsmatig stabiele honden. Na de geboorte ligt alle verantwoording voor de eerste levensfase van de hond bij de fokker. Tijdens deze primaire socialisatie periode kan de hond het beste worden blootgesteld aan alle situaties waar hij de rest van zijn leven mee te maken krijgt. Tot een week of 7 ervaren pups weinig remming door angst, waardoor het aanbieden van prikkels in deze periode makkelijk gaat. Goede ervaringen in die periode worden opgeslagen bij de pup. In die periode doet een fokker er ook verstandig aan om

Er is niks mis met even een moeilijke tijd samen door maken en soms onzeker te zijn over jullie training samen.

de pups met verschillende modellen hond in aanraking te brengen. Een kortsnuit of een hond met krulstaart kan voor sommige honden heel raar zijn wanneer ze er op latere leeftijd mee in aanraking komen. De primaire socialisatie fase is dé periode om dit te doen. Maar ook geluiden, voorwerpen, met de auto mee en de dierenarts zijn belangrijk. In de secundaire fase, vanaf dat de hond bij zijn nieuwe eigenaren is, dienen de zaken nog wel herhaald te worden. De hond is in die fase terughoudender en dus is het van belang dat de ervaringen neutraal tot positief zijn. Overmatig aanbieden van prikkels kan dan snel zorgen voor een onprettige ervaring, vooral omdat de hersenen van de pup nog niet klaar zijn om veel te verwerken. Jonge honden hebben veel slaap (tussen de 20 en 22 uur!) nodig om alles goed op te kunnen slaan. Net als wij verwerken zij alles in hun slaap en ze dit geven kan positief effect hebben op de manier waarop ze later met stress kunnen omgaan. Pups die voldoende slaap krijgen zijn later overwegend stressbestendiger. Dit gezegd hebbende kun je misschien bedenken hoe intens het kan zijn om pups bij jonge kinderen te laten opgroeien. Dit hoeft zeker niet onmogelijk te zijn, maar de verantwoording van de ouder ligt duidelijk bij het zorgen dat van beide partijen de grenzen niet overschreden wordt. Het kan echt bijzonder nuttig zijn om eens goed naar het gedrag van de pup of hond te kijken. Is de hond wel zo gelukkig als je misschien op het eerste gezicht denkt te zien? Iedere (voormalige) pup-eigenaar kent het gekke puppy uurtje wel. De pups lijken dan alsof ze opgejaagd worden en vliegen als een gek in het rond. Dit kan nog wel eens bestempeld worden als spelgedrag, maar overwegend is het een uiting van overprikkeling. De prikkels kunnen niet meer verwerkt worden en de pup weet even niks anders dan het op deze manier er uit te gooien. Daarbij zijn stresssignalen heel belangrijk om in de gaten te houden. Het zien van stresssignalen bij een hond hoeft zeker niet direct reden tot paniek te zijn, maar het geeft wel info die je als eigenaar gezien moet hebben.

Worden de stresssignalen te veel dan moet de pup of hond uit de situatie gehaald worden. Stresssignalen zijn bijvoorbeeld plotseling krabben zonder dat hij jeuk heeft, snel met zijn tong richting de neus gaan, hijgen terwijl het niet warm is, trillen terwijl het niet koud is enzovoort. Over stress bij honden zullen de volgende nummers meer verteld worden.

Met het opvoeden van een hond ben je zijn hele leven bezig. Niet de duur van een puppygroep, niet tot na de puberteit, zijn hele leven. Maar voor je erg ontmoedigd raakt: het wordt over het algemeen natuurlijk wel een stuk makkelijker! Een hond leert zijn hele leven en kan op alle leeftijden gedrag ontwikkelen. De snelste ontwikkelingen vinden echter wel plaats in de eerste jaren. Na de puppytijd komt de puberteit (vega kroketten in zijn oren, niks meer horen). Een rustigere fase waar je even weer terug ziet wat je al dan niet in de puppy tijd bereikt hebt en voor veel honden daarna nog een puber-achtige fase waarin je geduld wederom aardig op de proefgesteld kan worden. Dit verschilt natuurlijk per hond. Maar dat je de eerste jaren veel met je hond kan mee- én doormaken staat overwegend wel vast. Het nemen en hebben van een pup kan overweldigend zijn en is dus geen beslissing die vluchtig gemaakt moet worden. Met enige regelmaat bekijken mensen zich op het hebben van een pup/hond wat als gevolg heeft dat de asielen vol zitten. Want naast alle schattige, perfect gemaakte puppyfilmpjes op internet zit ook een hoop achter het behang geplak en politieagentje spelen. Allemaal onderdeel van het opbouwen van een band, maar wel iets om in gedachten te nemen.

Herplaatser

Naast een pup kun je natuurlijk ook kiezen voor een herplaatser. Er zijn veel honden die wachten op een nieuw, fijn thuis. Dit kan een hond uit het asiel zijn, via de herplaatssectie van een rasvereniging of via speciale groepen op social media en natuurlijk honden die geadopteerd kunnen worden uit het buitenland. Voor welke weg je ook gaat, een herplaatser kan en komt vaak

met een rugzakje. De wens kan groot zijn om er achter te komen wat het verleden van jouw hond zonder jou is geweest. Soms kan dit omdat er info bekend is. Maar soms weet je het ook niet en kan het gissen bijven. Niet voor iedereen is dit makkelijk. Het opnemen van een herplaatser in jouw leven gaat altijd gepaard met een grote tijdsinvestering. Honden kunnen in de overgangsfase van hun oude naar hun nieuwe leven veel emoties doormaken. De eerste maanden zijn zij bezig om te wennen aan hun nieuwe leven en de nieuwe mensen en prikkels. Hoewel dit proces voor iedere hond anders is, is het toch van belang dat het voor jou als nieuwe begeleider geen probleem is om de hond in die periode ruimte te geven om zich te ontplooien. Sommige honden zijn door hun verleden getraumatiseerd. Dit kan pittig zijn om te begeleiden. En soms is er gedrag dat niet goed meer bij te sturen is. Voor je de herplaatser in huis neemt is het heel goed om daar rekening mee te houden. In het beste geval komt alles goed en past de hond met zijn karakter perfect bij jouw leven. Maar wat als dit niet zo is? Kun je de hond dan toch geven wat hij nodig heeft. Wij adviseren altijd om eerst kennis te maken met de hond. Is er een klik? Eenmaal ontmoet ga je zonder de hond naar huis. Er een nachtje over slapen is niks mis mee. Dit is soms het moeilijkste wat er is. Want misschien is de situatie rondom de hond wel zo moeilijk dat je hem het liefst meeneemt. Maar het is nog erger voor de hond wanneer jij er na een paar weken of maanden achterkomt dat er echt geen klik is of dat je toch niet kan geven wat hij of zij nodig heeft. De keuze om een hond te herplaatsen kan altijd om welke reden dan ook gemaakt worden, maar het is natuurlijk heel verdrietig voor alle partijen wanneer deze keuze eigenlijk vooraf voorkomen had kunnen worden.

Uit eigen ervaring kan ik schrijven dat het hebben van een herplaatser een zegen en een vloek is geweest. Inmiddels kan ik met hem lezen en schrijven. Maar dat was in het begin wel anders. De eerste twee weken heb ik alleen maar gehuild. Ik werd elke wandeling over de straat getrokken, begreep niks van hem en tot overmaat van ramp leek hij iedereen leuker te vinden dan mij. Hem terugbrengen is nooit een optie geweest, hoewel er wel een stem in mijn hoofd is geweest dat hij waarschijnlijk zonder mij beter af zou zijn. Het heeft

mij een goed jaar gekost voor ik zo'n beetje begreep wie ik aan de andere kant van de lijn had. Door hem durf ik nu zo een nieuwe herplaatser aan. Ik weet hoe iets van 0 naar 10 kan gaan met doorzettingsvermogen, vertrouwen en water bij de wijn doen. Maar die kennis had ik vroeger niet en ik kan je zeggen: ik heb het moeilijk gehad.

Of je nu kiest voor een pup of een herplaatser: veel kan voorkomen worden door goede voorlichting en voorwerk. Wij mensen zijn emotionele wezens en keuzes maken doen we niet altijd met ons hoofd. Dat hoeft ook niet altijd, maar soms is het wel handig. Zeker wanneer er meerdere partijen bij gemoeid zijn. Steeds meer zijn er initiatieven van hondenprofessionals om voor de aanschaf met iemand te praten die kijkt wat er bij jou en jouw leven past. Dit is niet om te bemoeien met jouw leven, maar om te voorkomen dat er mismatches optreden met grote gevolgen. Maar ook wanneer je op eigen initiatief naar een hond gaat kijken is het gewoon heel belangrijk om de hond of de fokker te zien en te ontmoeten. Voelt het niet goed dan is het waarschijnlijk ook niet goed. Door de jaren heen heb ik geleerd op dit gevoel af te gaan. Had ik dit niet gedaan dan had mijn huis waarschijnlijk vol honden gezeten die niet persé bij mij het beste af geweest zouden zijn. Er is niks mis met even een moeilijke tijd samen door maken en soms onzeker te zijn over jullie training samen. Maar in de basis moet er wel altijd het gevoel zijn dat je het samen aan kan.

Meer info over aanschafadvies? Scan de code of surf naar <https://www.hondenkaravaan.nl/gedragbegeleiding/advies-en-voorlichting/>

SCAN ME

Kun je het voorkomen?

In onze maakbare en snelle maatschappij kan het soms zijn dat we onze honden in deze stroom meetrekken. Veel van hun (soms natuurlijke) gedragingen passen niet bij de manier waarop wij omgaan. Hulp van trainers en gedragstherapeuten wordt steeds vaker ingeschakeld om een legio aan gedrag te veranderen. Met de komst van steeds meer honden en steeds meer professionals die zich hiermee bezighouden kan de hond daar in de basis alleen maar van profiteren. Goed opgebouwde en intensieve therapieplannen zorgen er met regelmaat voor dat intens probleemgedrag omgedraaid wordt. Dat is fijn, maar is het ook altijd nodig?

Laat ik vooropstellen dat ik fan ben van altijd kijken naar de uiterste mogelijkheden tot waar je een hond kan helpen en verbetering kan aanbrengen t.b.v. stressreductie. Daarbij ben ik zelf echt een trainer in hart en nieren en vind het altijd weer een super uitdaging om gedrag via allerlei oefeningen te gaan ombuigen. Ik moet dan wel eens wennen dat dit niet voor iedereen zo kan. Dat hoeft ook niet altijd een probleem te zijn. Zeker niet wanneer de hond niet benadeeld wordt. In de tijd dat wij lesgeven hebben wij veel verschillende hulpvragen voorbij zien komen en bij een aantal was een trainingsplan niet altijd nodig. Er zijn bepaalde situaties waarbij je de vraag kunt stellen: kan het voorkomen worden?

Er was ooit een cliënt die aan mij vroeg hoe ze het moest afleren dat haar hond op bed ging liggen wanneer ze er niet was. Ze had al allerlei dingen op internet gelezen en een aantal aversieve middelen droeg ze daarbij aan. Toen ik vroeg of het mogelijk was om de deur van de slaapkamer dicht te doen wanneer ze er niet was zat ze mij eerst een beetje glazig aan te kijken. Ze wilde er nog wat tegen inbrengen, maar ik wist haar te overtuigen dat de deur sluiten en een post it bij de voordeur hangen met de reminder 'is de slaapkamerdeur dicht' een stuk goedkoper was dan een lang trainingstraject om de hond te leren in afwezigheid niet op bed te gaan liggen. Case closed. Dat wil zeggen: wanneer iemand daarin mee wil gaan.

Sommigen vinden het moeilijk om niet alles van hun hond onder controle te hebben. Een ander voorbeeld was de meneer die mij belde omdat zijn hond steeds naar voorbijgangers aan het blaffen was. Wij zeggen nooit op voorhand iets over een probleem en dus ging ik aan huis om te kijken wat er loos was. De hond in kwestie had een mand in het raamkozijn, waar hij prachtig uitzicht had over de straat. Was het een idee om de mand misschien elders in huis te zetten? Nee voor meneer niet direct. Hij had die plek immers uitgezocht zodat de hond lekker naar buiten kon kijken. Na uitleg over de mogelijkheid die de hond nu krijgt tot het blaffen en dat het ook voor de hond veel rustiger is om niet heel de dag zich druk te hoeven maken om alle straatperikelen, werd de mand verplaatst. Voor het zicht hebben we een paar grote bakken in de vensterbank gezet. Het blaffen was snel gereduceerd met 70%. Daarbij hebben we nog wel een korte training ingezet en met uiteindelijk afname van 85% kon de man goed leven. Of de casus waarbij een kind werd aangevallen door een hond wanneer hij een kluif had. Het uitvallen ging er niet van over, maar het geven van de kluif in een bench of achter een hekwerk waar het kind niet kan komen voorkomt wel een lelijke bijtewond.

Laat ik duidelijk maken dat veel casussen met alleen voorkomen er niet zijn. Zeker in het laatste geval moet er goed gekeken worden naar hoe het gezin en de hond samen functioneren. Toch is de benadering van het voorkomen bijzonder nuttig en kan in veel gevallen al voor afname van gedrag zorgen. Daarvoor moet je soms wel je mindset bijstellen. De eindeloze prachtige facebookfilmpjes van mensen met honden zijn soms een ideaalbeeld voor mensen. Maar on camera is het vaak niet wat het lijkt en vasthouden aan deze ultieme vorm van maakbaarheid en controle kan in het samenleven met honden enorm botsen. Soms is deze manier van kijken ook een stuk eerlijker voor de hond: hij wordt niet in een keurslijf gezet waar hij niet in past. Blijft natuurlijk dat elke situatie uniek is en elke situatie dus een aparte handelswijze en kijk vergt. Maar hoe heerlijk is het wanneer je door een kleine aanpassing samen weer door een deur kan? ■

VRIEND VAN DE KARAVAN

HONDEN VAKANTIEPARK DOGGLYWOOD
TRUSETAL, DUITSLAND
WWW.DOGGLYWOOD.NL
INFO@DOGGLYWOOD.NL

Hond Spike (kruising) cursist van De Hondenkaravaan

Bekrchtig!

Daar sta je dan. Tas vol spullen: een speeltje, een trainingslijn en een lange lijn, een tuig. Voertjes in je zak, clicker in je andere. Kom maar op met die training. Maar wat je ook uit je tas haalt, hoe gek je ook met het speeltje doet of hoe veel voertjes je uit je zak haalt: geen aandacht van de hond. Teleurgesteld verlaat je de les. Dat stond er niet op internet toen je zocht op 'hondentraining tips'.

Veel mensen zijn er inmiddels wel van overtuigd dat het werken met beloningen je training kan bevorderen. Steeds meer lectuur over dit onderwerp komt er beschikbaar, zowel digitaal als analoog. Toch kan jouw hond belonen op een manier dat de hond het ook daadwerkelijk als beloning ervaart een uitdaging zijn.

Een Bekrchtiger

Wanneer we in vaktermen praten over iets dat de hond prettig vindt waardoor het gedrag toeneemt, dan praten we over een bekrchtiger. In de volksmond wordt dit vaak omgezet naar 'een beloning'. Hier zit vaak ook de verwarring, want een bekrchtiger en een beloning zijn niet hetzelfde. Laten we het even naar een menselijk voorbeeld trekken. Wanneer ik na een lange werkdag thuis kom en mijn man heeft mijn favoriete maaltijd gekookt, dan vind ik dat prettig. Met een goed gevoel eet ik het op. De dag daarna, wanneer ik weer na een lange werkdag thuis kom, smaakt het bijna even lekker en geeft het mij een goed gevoel. Maar zou hij nu zeggen: schat: vanaf nu krijg je voor een lange dag werken alleen nog maar je favoriete maaltijd en verder niks anders' dan zou mijn motivatie om te gaan werken af gaan nemen en (afhankelijk van wat er in mijn werk gebeurt) de wil om te werken helemaal kunnen afnemen. Ik heb meer nodig dan alleen maar die ene lekkere maaltijd aan het eind van de dag, al vind ik dat op het moment van eten best prettig. De reden dat ik elke dag uit

mijn bed kom om te werken is de voldoening die ik krijg van mensen die blij zijn met mijn begeleiding én (ja daar kan ik toch niet om heen) het geld dat ik verdien. Zonder het ontvangen van beiden weet ik niet of ik mijn werk zou doen (tenzij er morgen een grote gouden envelop door de brievenbus komt, dan zou ik het zeker vrijwillig doen). De maaltijd is in dit verhaal een beloning en de feedback van mijn klanten en de verdiensten zijn de bekrchtiger. Nou is het zo dat beiden best een tijdje minder kunnen zijn, zonder dat ik mijn motivatie verlies voor mijn werk. Ik heb immers geleerd dat er altijd weer tevreden cursisten komen en dat na tijden van minder inkomsten (lang leve het zelfstandige bestaan) er weer tijden komen waarin dit beter gaat. Ik hoef dus niet altijd dezelfde hoeveelheid bekrchtiging te ontvangen om gemotiveerd te blijven. Maar verdwijnt het, dan zou mijn motivatie afnemen en weggaan.

Terug naar honden. Allereerst is het goed om te weten dat een bekrchtiger zeker niet altijd een voerbeloning is. Een bekrchtiger is alles wat het gedrag van de hond doet toenemen. Dit kan van de begeleider komen, maar dit hoeft niet zo te zijn. Er zijn genoeg situaties in het leven waar de hond een bekrchtiger haalt, zonder dat jij als begeleider daarbij aan te pas komt. Denk maar eens aan honden die opspringen tegen mensen. Bij het opspringen geven veel mensen een reactie: de een duwt de hond weg, de ander gaat tegen hem praten. Positief of negatief: aandacht is aandacht en voor sommigen genoeg reden om het opspringen te herhalen, omdat ze bekrchtigd worden door de aandacht van de persoon tegen wie ze opspringen. Nu is het erg kort door de bocht om te stellen dat alle honden opspringen omdat ze het prettig vinden. Er zijn genoeg honden die het gebruiken als coping mechanisme, bijvoorbeeld om met de spanning van het ontmoeten van vreemde mensen om te gaan.

De motivatie om dit gedrag te herhalen is dan anders dan de hond die puur opspringt om aandacht. Voor dit voorbeeld houden we het even op dit type hond: de hond die bekrachtigd wordt door de aandacht die hij krijgt bij het opspringen.

Zelfbelonend

Een andere vorm van bekrachtiging is er een die vanuit de hond zelf komt. Bij het uitvoeren van het gedrag maakt de hond stofjes aan die ervoor zorgen dat hij het gedrag vaker wilt uitvoeren. Jagen is hier een ultiem voorbeeld van. Regelmatig hoor ik dat begeleiders zeggen dat hun hond wel jaagt 'maar het toch nooit pakt'. Even los van het feit dat er nog maar weinig echt goede jagers onder onze huishonden zijn, hoeft de hond zijn prooi niet daadwerkelijk te pakken om het gedrag in het vervolg te herhalen of om het gedrag in frequentie te laten toenemen. Er zijn honden die zoveel genoegdoening halen uit het achter iets aan rennen dat ze zelfs auto's willen opjagen. Overigens kan het best nog even een onderzoek zijn om uit te sluiten wat jouw hond nou precies doet. Je hebt najaag gedrag, prooivang gedrag, drijfgedrag en nog meer die qua gedragingen veel op elkaar lijken, maar wel het verschil maken voor de eventuele training die je rondom het gedrag wilt opzetten. Gedrag dat vanuit de hond zelf gemotiveerd wordt is doorgaans erg lastig gedrag om te buigen. De bekrachtiger is er immers al en jij als begeleider dient dus een bekrachtiger te gebruiken die de sterke motivatie die de hond voelt bij het zelfbelonende gedrag overruled.

In training wordt regelmatig gewerkt met een bekrachtiger die aangeleerd wordt. Een bekend voorbeeld daarvan is de clicker. Voor de meeste honden heeft de clicker in eerste instantie geen waarde (hoewel sommige honden wel bang kunnen zijn voor het geluid). De clicker wordt gekoppeld aan iets dat de hond erg fijn vindt. Meestal is dat heel lekker voer, maar er zijn ook casussen waar bijvoorbeeld spel gebruikt is. Het idee is dat de hond

uiteindelijk bij het horen van de click hetzelfde gevoel gaat ervaren als wanneer hij die hele lekkere beloning krijgt (of dat leuke spelletje doet). In vaktermen spreken we bij de clicker van een secundaire bekrachtiger: het is niet van oorsprong voor de hond een bekrachtiger maar wordt dit, bij zorgvuldige opbouw, uiteindelijk wel.

Bij het aanleren van een bekrachtiger kan het geen kwaad (of is het zelfs noodzakelijk) om creatief te zijn. Een hond die gewoon niet hoog genoeg gemotiveerd is voor voer ga je op bepaalde punten moeilijk kunnen trainen. Dat kan dan wel even lastig zijn, maar zeker geen reden om de training op te geven. In het verleden hebben wij spel (zeker bij honden die hooggemotiveerd zijn om te jagen) aangeleerd als bekrachtiger en zelfs een stukje rennen met de begeleider is ooit bij een hond een bekrachtiger geworden. Of wat dacht je van aandacht en fysieke aanraking? Er zijn vele wegen die naar Rome gaan, alleen moet je soms wel even de route opzoeken.

Samen uitpluizen wat de beste weg is kan moeilijk zijn en soms frustrerend voelen, maar is uiteindelijk bijna altijd de moeite waard!

Scan de code en check verschillende hondtastische bekrachtigingsproducten! <https://www.hondenkaravaan.nl/shop/>

ONZE TOP 4 VOERBELONINGEN

Trainingstube

In de trainingstubes zit paté dat, door in de tube te knijpen, tevoorschijn komt. Onze honden zijn er gek op en met een variatie aan smaken is er voor ieder wat wils. Fijne bijkomstigheid: het zien van de tube gaat al voorspellen dat er wat lekkers aan komt. Zo krijg je sneller de aandacht en houd je deze langer vast.

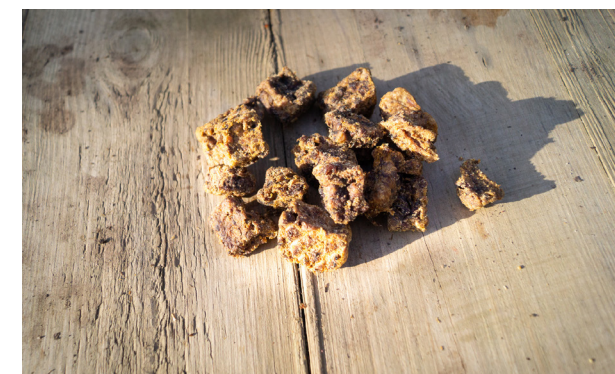
Rodi worst

Rodi worst is er in verschillende varianten. De worst kan makkelijk in kleine stukjes gesneden worden. Vries de resterende worst in zodat je er later gebruik van kunt maken. Rodi worst ruikt sterk wat voor een hondenneus erg lekker is. Een beloning die de hond van verre al ruikt aankomen,

Lakse Kronch

Lakse Kronch is versgedroogde zalm. Wij noemen het wel eens kibbeling voor honden: zo sterk ruikt het. De koekjes zijn makkelijk te breken. Wij mixen ze door andere koekjes zodat deze ook de geur krijgen van de Lakse.

Verse (vlees)snacks

Veel voer kun je ook zelf drogen. Ideaal voor honden met bijvoorbeeld een voerallergie. Vers gedroogde snacks zijn verkrijgbaar in verschillende varianten en eiwitten. Ook zijn fruitsoorten te drogen tot snack. Niet iedere hond vindt dit erg lekker, maar onze honden (waarvan één best moeilijk is met voer) vinden ze super. Vers snacks zijn op aanvraag bij ons verkrijgbaar.

Een click met kippen!

Wil je wat over het trainen van honden leren dan zou je eigenlijk eens met andere dieren moeten gaan werken. Zeker wanneer je iets wilt leren over 'op het juiste moment bekrachtigen' kun je veel halen uit trainen met een ander diersoort. Daarom ging ons team naar de workshop 'een click met kippen' georganiseerd door de Dierentrainers Academie. Zij trainen dieren met ondersteuning van de clicker. Dit hulpmiddel, dat zo'n beetje zijn oorsprong vond bij het trainen van dolfijnen, is inzetbaar bij zoogdieren (ja ik denk zelfs bij mensen). Werken met een clicker vraagt oefening en kundigheid. Geclickt voor gedrag dat je eigenlijk niet had willen hebben? Hoppa: daar gaat hij op door. Werk je met een dier dat je goed kent dan is het inspelen al makkelijker. Maar moet je een dier nog leren kennen dan wordt dit een ander verhaal. Per diersoort zijn er al veel individuele verschillen, werken met een diersoort waar je eerder nog niet mee gewerkt hebt, is een vak apart. Goed timen en het juiste belonen is onmisbaar. En dat is nog best moeilijk!

Bij de workshop 'een click met kippen' werk je, de naam zegt het al, met een clicker. Dit hulpmiddel wordt veel in training met dieren gebruikt en vraagt een 'on the spot' timing. Wij zagen al direct het verschil tussen werken met honden en kippen. Goed bekend met honden weten wij waar de grenzen liggen en hoe wij ze moeten bijsturen als dit nodig is. Maar dat is met een kip wel anders. Na het horen van een click keek onze kip direct verwachtingsvol naar het bakje met zaadjes, de beloning die hij na de click kreeg. Maar oeps, verkeerd geclickt. We hadden als plan hem te laten pikken op de bovenkant van een beker maar per ongeluk gaven wij een click op het omtikken hiervan. Gevolg: een kip die een beker om tikt en naar het voerbakje keek. Nog een moeilijke factor was dat we in duo's moesten werken. De een gaf de click, de ander de beloning. Hersenkrakers alom dus. Vooral het tafereel dat ik vanuit mijn ooghoek kon zien. Daar

stond mijn vader met onze aspirant trainer Simone aan een tafel hun kip wat te leren. So far so good, maar we kwamen er dus achter dat Simone als de dood is voor kippen. Het stoere mens wilde zich niet laten kennen.. Topper! Uiteindelijk lukte het ons om onze kip rondom een pion te laten lopen. Grappig genoeg kwamen we zover door elementen uit de hondentraining te gebruiken. Na een tijdje bezig te zijn bleek namelijk dat het werken met kippen

best wat overeenkomsten heeft met honden. Alleen moesten wij dit dier eerst leren lezen. Wanneer is het te veel? Wanneer gaat het goed? Enorm leerzaam en voor ons allen een zaadje om onze skills ooit te gaan verleggen naar andere dieren. Wij zullen in ieder geval nooit beweren dat kippen dom zijn, want ze leren als een trein! Of je nu fan bent van de clicker of niet: wil je wat leren over timing en op het juiste moment bekrachtigen dan is een click met kippen echt een aanrader. Naast veel theorie leer je samen met jouw kip voor een dag de praktijk. De kippen zijn het meer dan gewend om met mensen te werken en ervaren de oefeningen als een gemakkelijke bezigheid. Het ontdekken van alle verschillende persoonlijkheden is een feest opzich!

Een click met kippen wordt georganiseerd door de Dierentrainers Academie en wordt meerdere keren per jaar gegeven. Kijk voor meer info op www.dierentrainersacademie.nl. Toinny Lukken heeft samen met Janine Verschure heeft een boek geschreven: *Kapsonesmakrelen*. Volgend nummer bespreken wij het boek.

VRIEND VAN DE KARAVAN

HANDGEMAAKTE HONDENPRODUCTEN

REBEL & MOON

WWW.REBEL-MOON.NL

INSTA @REBEL.AND.MOON

GEDRAG

Angst

In deze rubriek kijken we naar hondengedrag. In dit nummer en het volgende behandelen we gedrag waar veel onze hulp voor ingeschakeld wordt: angst. In dit artikel gaan we in op een globale beschouwing van angst. Angst is complex en heeft altijd een individueel begeleidingstraject nodig.

Ik staar naar het pleintje in de verte. Mijn handen zijn klam, mijn mond gort droog en mijn maag voelt alsof hij elk moment door mijn mond naar boven kan komen kruipen. Krampachtig probeer ik te herinneren wat mijn therapeut hierover heeft gezegd, maar in plaats van bruikbare tips schieten vooral honderd manieren om zo snel mogelijk weg te komen door mijn hoofd. Op dit moment laat ik mij nog liever door twintig zusters met grote naalden onder handen nemen, dan nog een stap dichterbij het pleintje te doen. Ter illustratie: ik val al flauw als ik een spelden kussen zie. 'Adem Sharon' zegt een streng stemmetje. 'Adem!' 'Dat doe ik toch, snauw ik terug tegen de stem'. 'Anders lag ik hier dood op de grond, idioot'. Bekvechten met de rationele stem in mijn hoofd is een soort hobby van mij geworden. Heerlijk, maar tegelijk volstrekt zinloos. 'Adem RUSTIG', bijt de rationele stem mij toe. 'Oh ja, goed idee' denk ik. Ik voel de ergste druk op mijn borst wat zakken. Rustig in, rustig uit, rustig in, rustig uit.. De nieuwe lading zuurstof die mijn hersenen bereikt stopt het ergste trillen in mijn benen, ik voel mij langzaam wat ontspannen. Als men toch eens niet kon ademen.. Elke keer een stukje verder, tot ik zonder spanning over het pleintje loop. Beetje bij beetje gaat het beter, maar het kost tijd.

Ik sta op het punt om de oefening af te sluiten en langzaam van het pleintje weg te lopen als ik opeens een keiharde ruk aan mijn arm voel. Ik schrik mij een ongeluk. 'Hey, laat mij los!' Hysterisch begin ik terug te trekken maar de persoon die mijn arm vast heeft is een stuk sterker en trekt mij richting het pleintje.

Het verschrikkelijke, dood enge pleintje. 'Nee!' krijg ik. 'Stop, zo ver kan ik nog helemaal niet!'. 'Jawel joh, kom nou maar kijken. Het is echt niet eng'. De stem die bij de persoon hoort klinkt opgewekt. 'Stel je nou niet aan, er is niks aan de hand'. De net nieuw gevonden zuurstof schiet met sneltreinvaart uit mijn hersenpan en ik voel mijn hart bijna door mijn borstbeen naar buiten komen. Het idee dat ik zo noodgedwongen plaats moet nemen op de plek uit mijn nachtmerrie zorgt er voor dat ik bijna mijn gevoel van bewustzijn ga verliezen. 'Alsjeblieft...' smee ik. 'Ik kan niet..Stop..'. Alle kracht in mijn lijf lijkt als een snel leeglopend zwembad verdwenen te zijn. En dan wordt het zwart voor mijn ogen.

Wie weet hoe het is om ergens een extreme angst voor te hebben, weet dat het zelden een goed idee is om in één keer vol met jouw angst geconfronteerd te worden. Wanneer je al in paniek raakt van het zien van meneer huisspin, is het niet aan te raden om lekker een uurtje in een bad vol vogelspinnen te gaan liggen. In het uiterste geval leer je te ontspannen, om zo goed mogelijk uit de situatie te komen, maar grote kans dat jouw angst daar niet van over gaat. Sterker nog, dikke kans dat het alleen maar erger geworden is. Zo heb ik mijn man een keer overgehaald om mee te gaan in een achtbaan. Doodeng vindt hij dat, maar hij wilde het proberen. Voor mij. Dat hij daar nog niet klaar voor was, bleek achteraf wel. Al tijdens het ritje was ik bang dat ik verantwoordelijk gehouden kon worden voor de dood van mijn man.

'Angst is voor een hond, net als voor een mens, een zeer heftige emotie.'

Hij zat naast mij te rillen en zag zo wit als mijn benen in de winter (eigenlijk ook in de zomer, maar dat is een ander verhaal). Ik durf wel te stellen dat ik hem niet bepaald over zijn achtbanen angst heen geholpen heb, want als ik nu al een toegangskaartje voor De Efteling laat zien, wordt hij spontaan groen.

Denk van mijn actie wat je wilt, wij doen dit als hondenbaasjes met enige regelmaat ook bij onze honden. In de praktijk zie ik baasjes die hun hond dan richting het voorwerp of de situatie forceren waar hij bang voor is. Immers kunnen wij redeneren dat er niks aan de hand is. Snapt Bello dan zelf niet dat het gewoon een paraplu in een prullenbak is? Nee helaas, dit snapt Bello op dat moment niet. Hij kent de situatie niet en kan dus niet inschatten of deze een bedreiging vormt voor zijn leven. Of hij heeft inmiddels al bedacht dat dit zeker weten een bedreiging gaat zijn en wilt er alleen maar van weg. Lees het begin stuk van dit blog bericht nog eens door. Wil je door hem te confronteren met deze angst hem het zelfde paniek gevoel veroorzaken als dat ik had tijdens mijn paniekaanval?

Door een vervelende gebeurtenis uit mijn verleden heb ik een tijd last gehad van dergelijke aanvallen. Deze kwamen opeens, terwijl ik eigenlijk helemaal niet meer aan het voorval dacht. Ik werd angstig op bepaalde plekken en rondom personen die mij aan de situatie deden denken. Stapje voor stapje ben ik de strijd met mijn angst aangegaan door de plekken bewust op te zoeken en daar mijn ontspanningsoefeningen te doen. Wanneer ik rustig werd ging ik weer naar huis en kwam ik later weer terug om het weer te doen. Een kennis van mij die aanwezig was bij deze oefeningen wilde mij helpen door mij juist op die plek neer te zetten waar ik zo bang voor was, met bovenstaande gevolgen van dien. Ik was even Bello die zeker

wist dat deze situatie een bedreiging vormde voor mijn leven, ook al was het voor mijn kennis gewoon een pleintje. Natuurlijk zou ik niet midden op dat plein dood neervallen, maar de paniek liet mij daar op dat moment anders overdenken.

Angst is voor een hond, net als voor een mens, een zeer heftige emotie. Er wordt wel eens gezegd 'het gaat vanzelf over', maar dit is zelden het geval. Jonge honden kennen wel een paar 'angstfases' waar ze uiteindelijk, met goede ondersteuning, weer uit komen. Voor honden buiten deze leeftijden geldt dat een goede begeleiding en training nodig zijn om de hond zo goed mogelijk over zijn angst heen te helpen.

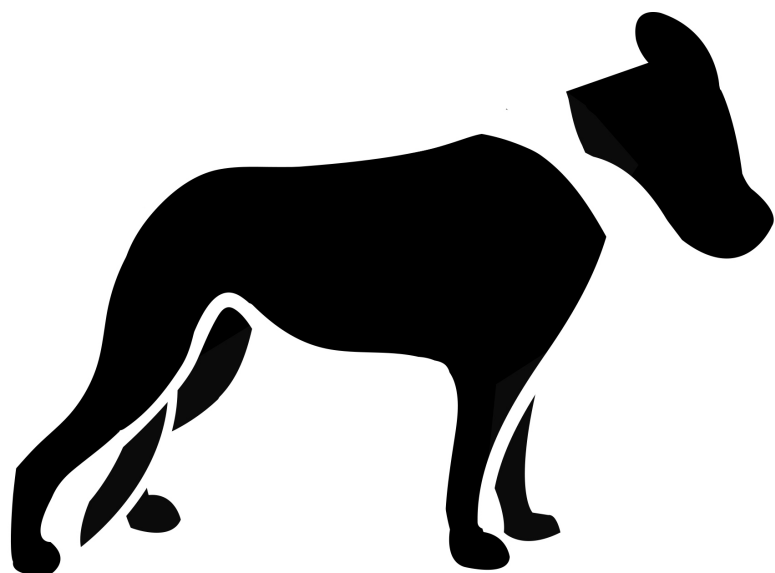
Elke hond heeft angst. In bepaalde maten is dit zeker niet schadelijk, het zorgt ervoor dat de hond zijn voortbestaan veilig kan stellen. Een hond die geen angst kent zal ook geen gevaar zien. De mate waarin een hond na een schrikreactie herstelt, is belangrijke informatie als we kijken naar de ernst van de angst bij de hond. Vergeet nooit dat een hond zeker mag schrikken, maar hij zich vrij snel daarna moet herstellen tot zijn normale doen. Blijft de hond echter lang hangen in de schrikreactie, dan doet u als baas er goed aan om te gaan uitzoeken wat de kern van de angst is.

Aangeboren

Sommige honden hebben van nature een grotere aanleg tot ontwikkeling van angst. Pups van een angstige moeder en/of vader zullen naar alle waarschijnlijkheid dit overnemen. Daarnaast zijn er nog bepaalde rassen die vanuit hun oorspronkelijke taak wat terughoudend moeten zijn naar mensen en vreemde zaken. Ook daar zie je sneller buitensporige angst bij.

Trauma

Daarnaast zijn er honden die angst krijgen door het meemaken van een trauma. Een trauma is één heftige gebeurtenis dat een duidelijke gedragsverandering bij de hond laat zien. Voor deze gebeurtenis was dit gedrag niet aanwezig bij de hond. Net als bij mensen kan een trauma behandeld worden, maar de behandeling zal tijd in beslag nemen. Het kan gebeuren dat de hond een terugval krijgt, wanneer de situatie van de oorspronkelijke gebeurtenis dat het trauma heeft opgeleverd herhaald wordt. Zelfs na intensief behandelen kan de angst terugkeren. Ze noemen dit 'spontaan herstel'. Omgaan met een hond dat een trauma heeft opgeleverd kan dus een hoop vragen van de eigenaar. Echter, is het wel zinvol om samen met de hond een passende training te volgen om te leren omgaan met de angst.

Besmettelijk

Angst is 'besmettelijk'. Dit wil zeggen dat wanneer er niet goed omgegaan wordt met de angst van de hond, de hond ook angst kan gaan ondervinden van andere situaties in zijn leven. Het wordt een manier van omgaan met het leven. Het mag duidelijk zijn dat het welzijn van een hond dat onder grote stress leeft niet goed is. Angst kan stapelen. Begint het met bijvoorbeeld vuurwerkangst dan zou het kunnen dat de hond later zelfs voor het ritselen van een blaadje al angstig wordt. Het systeem kan steeds slechter herstellen en komt daardoor niet meer los van stress.

Herkennen

Kenmerkend voor angst is een hond die zijn staart laag heeft, zijn oren naar achteren en zijn houding laag. Laat een hond zijn tanden zien dan heeft een hond met angst lange mondhoeken. Dat wil zeggen dat je het hele gebit van de hond kunt zien. Soms laten honden ook oogwit zien.

Daarbij zie je vaak stresssignalen. Het herkennen van angst kan soms heel duidelijk zijn en soms wat moeilijker. Denk maar eens aan een hond zonder staart of met hangende oren. Daarbij kan het zijn dat een hond die eerst angst heeft ervaren nu wat zekerder wordt in de situatie. De houding van de hond hoeft dan niet persé helemaal laag te zijn. Dit noem je geconditioneerde angst. Een voorbeeld is een hond die uitvalt aan de lijn. Wellicht is dit ooit begonnen, omdat hij een vervelende ervaring aan de lijn heeft opgedaan. In het begin was zijn houding misschien een stuk lager maar door o.a. leerervaringen kan hij wat zekerder in de situatie worden. Zo kan het voor de hond voelen of hij de andere hond wegblaft. Zijn gedrag geeft hem succes en daardoor kan zijn houding ook wat minder laag worden. Vaak verraden stresssignalen dat de hond helemaal niet zo zeker is. Sowieso zijn vele vormen van agressie gebaseerd op angst. Daarover in een ander nummer meer.

Stress

Een onderwerp waar we niet omheen kunnen wanneer het gaat over angst is stress. Door voorlichting en info op internet weten steeds meer mensen dat honden net als wij stress kunnen ervaren. Toch is het niet terecht om te denken dat elk signaal van stress dat je bij jouw hond waarneemt negatief is. Wij hebben ook dagelijkse momenten van stress, maar die zijn zeer zeker niet altijd negatief. In een ander nummer diepen we stress verder uit, maar een goede video om te zien voor basis kennis over dit onderwerp is bijvoorbeeld de video gemaakt door de Hondenbescherming. Scan de code en check de video online. Of check de link: <https://www.youtube.com/watch?v=KN04TPsNbo8&t=83s>

'Raadpleeg altijd een deskundige. Bijvoorkeur met ervaring met angstcasussen, een diervriendelijke aanpak en geduld!'

SCAN ME

Omggaan met angst

Pakweg een decennia geleden (en wellicht nog steeds) ging men er vanuit dat je een angstige hond niet mocht troosten. De tip van veel hondenscholen was om de hond te negeren. Anders zou het de angst kunnen vergroten. Inmiddels weten we gelukkig veel meer over het gedrag en de belevingswereld van honden en zijn de meeste ethologen (dierengedragwetenschappers) het er over eens dat het negeren van een hond in angst juist averechts kan werken. Wanneer jouw hond angst ervaart mag jij als baas steun geven. Sommige honden zoeken zelf al een beschermende plek naast of achter de baas. Sta dit toe. Afhankelijk van wat de angst veroorzaakt kun je ook naast jouw hond gaan zitten en hem vast houden. Zelfs als de hond wilt vluchten, kan je op deze manier de hond rustiger krijgen. Belangrijk is wel dat je hierbij geen belonende signalen geeft aan de hond. Hiermee bedoel ik overmatig aaien en tegen de hond praten. Op die manier bestaat dan wel weer de kans dat de hond uit deze informatie opmaakt dat zijn baas de situatie ook dood eng vindt en geeft het reden om verder door te gaan in de angst.

Steun jouw hond

Zoals boven beschreven kun je jouw hond steunen wanneer hij angstig is. Sommige honden zullen na een tijd zelf de baas gaan opzoeken wanneer zij angst ervaren en zich daardoor sterker voelen om sneller uit de situatie te komen. Forceer jouw hond nooit om zijn angst 'te ondergaan'. Corrigeer angst ook nooit! In veel gevallen wordt de angst erger of in het uiterste geval kan de hond angstagressie gaan vertonen. De hond ziet geen andere uitweg meer dan van zich af te bijten. Raadpleeg altijd een deskundige. Bij voorkeur met ervaring met angstcasussen, een diervriendelijke aanpak en geduld! www.hondenkaravaan.nl voor meer info. ■

VRIEND VAN DE KARAVAAN

FOTOGRAFIE @HOND IN BEELD

HANDGEMAAKTE HALSBANDEN

TOFFE BAND

INSTA @ TOFFEBAND

Goed bedoeld is niet altijd goed

Ik was de rondjes naar ons speelterrein met Memphis en Pax wat zat en besloot op een vakantie dag om weer eens een park met ze te bezoeken. Misschien dat je nu denkt 'ja, en wat is daar zo bijzonder aan'? Maar ik verkeer dus in de gigantische luxe positie van het in bezit zijn van een eigen speelbos voor honden en zie daarom vaak het nut niet in van een bezoek aan een druk losloop park. In mijn vrije tijd ben ik namelijk nogal asociaal. Daarmee bedoel ik niet dat je mij tegen huizen zal zien plassen, of dat ik oude vrouwtjes omver duw bij de kassa om voor te piepen. Nee, ik ga gewoon niet graag sociale interactie aan wanneer ik met mijn honden op pad ben. Het is één van mijn meest kostbare momenten om mijn hoofd leeg te kieperen na een drukke werk dag en chit chat past daar niet helemaal bij. Daarbij komt ook nog eens dat ik een hond bezit die hier precies hetzelfde over denkt. Memphis is een fantastische hond en kan prachtig mooi spelen en omgaan met alle geslachten en rassen, maar niet op onbekend terrein. Na veel trainen kan hij prachtig passeren honden negeren, maar drukke (met name grote) honden die op hem afstormen kunnen een luid blafsalvo verwachten. Hoewel ik prima kan onderbouwen wat zijn geblaf betekent in combinatie met zijn lichaamshouding, voel ik totaal niet de behoefte om dit aan de eigenaar van de uitgekafferde hond uit te leggen. Het is voor veel mensen niet niks, zo'n groot zwart veulen dat zijn stembanden opzet. Dat snap ik heel goed. En hoewel Memphis dus is geleerd andere honden te negeren, kun je nou eenmaal nooit voorkomen dat er een harige vierpoter op hem af komt lopen. Het geeft Memphis daarbij veel stress om in zo'n situatie terecht te komen en dat wil ik hem niet bewust aan doen. Zeker niet omdat hij bij ons op het speelterrein voldoende in contact komt met soortgenoten. Nou is het trouwens absoluut niet zo dat mijn honden dus alleen maar op dat terrein komen. In de omgeving hier zijn een paar hele fijne plekken waar ik graag met mijn jongens heen ga en waar ik zo goed als niemand tegen kom. Dit zijn plekken die veelal niet als park worden aangeduid en waar je vaak met de auto heen moet en niet zomaar lopend kan komen. Maar op die bewuste vrijdag koos ik dus wel voor een 'echt' park.

Rugtas vol met tennisballen en hop, op weg naar het park. Ik koos wel voor een park met veel overzicht, zodat ik in ieder geval snel zag wanneer er honden uit de categorie 'Memphis trekt dit slecht' aan zouden komen lopen. De eerste tien minuten verliepen heerlijk. Mem en Pax genoten wel echt zichtbaar van alle nieuwe geuren en het pas gemaaide gras. Al snel dook er achter een klein heuveltje een middel grote hond op, die nieuwsgierig naar ons toeliep. Memphis merkte hem op, blafte een paar keer maar kwam direct weer naar mij zoals hem is geleerd. De hond kwispelde vriendelijk en liep terug naar zijn baasje. Hij had door dat dit geen speelkameraadjes voor hem waren en respecteerde dat: heerlijk! Ik zwaaide naar zijn baas en zij terug naar mij. So far so good.

Vrijwel direct doken er 3 Rottweilers met een groepje mensen achter ons op. Mijn Memphistrekt-dit-niet-rader ging direct af. Groot, robuust en stoer.. oftewel zijn grootste nachtmerrie. Ik riep hem bij en lijnde hem aan. De Rotti's bleven echter voor de uitgang van het padje waar ik was ingelopen staan en dus zag ik geen andere mogelijkheid dan door het riet, langs de sloot, van ze weg te lopen. Natuurlijk had ik ook kunnen vragen of de baasjes wat ruimte wilde maken, maar dan zouden de honden ons hebben opgemerkt en wellicht interessant genoeg hadden bevonden om even bij te gaan kijken. En hoewel deze stevige kerels waarschijnlijk geen kwaad in de zin hadden, was ik niet zeker of Mem dit ook zo zou ervaren. Dus koos ik voor de (soort van) makkelijkste weg en wurmde mij door de dikke rietstengels en brandnetels. Mijn goede humeur door Mem's ontmoeting met de middelgrote hond die zo goed 'verstond' wat Memphis zei verdween als sneeuw voor de zon en vloekte openlijk over mijn ongewilde safari door het riet. Ik baalde dat ik was gegaan. Een gevoel dat binnen 10 minuten kracht bijgezet zou gaan worden door mijn volgende Memphis-hond ontmoeting.

Ik was nog maar net terug op het wandelpad toen ik in de verte twee zwarte honden zag aankomen, gevolgd door een groepje mensen. Ik zag direct dat het iets van retrievers moesten zijn en wist dat Pax daar gegarandeerd een aantrekkingskracht op zou hebben. Retriever naar retriever is namelijk altijd feest. Althans, ik heb nog geen andere ervaringen in ieder geval. Memphis zat nog aan de lijn. Ik besloot een stukje op het pad terug te lopen, om zo via een grasweggetje rond de retrievers te kunnen lopen. Die weg zou namelijk weer uitkomen bij de uitgang van het park. In de verte hoorde ik een reeks fluitsignalen snel achter elkaar. Dat betekent doorgaans maar één ding: er wordt een hond terug gefloten, maar deze is niet van plan om te komen. En ja hoor, daar was retriever nummer één, op een kleine 20 meter afstand. Pax was al onderweg om kennis te gaan maken. Meer dan even buurten doet hij nooit, dus liep ik met Memphis alvast verder het gras pad op. Pax zou wel volgen. Zo verliep het gelukkig ook. Echter had Pax zijn bal laten vallen, welke weer door de retriever was opgepakt en terug was gebracht naar zijn baas. Prima, dacht ik, ik had immers een tas vol en ik vond het sowieso een beetje stom om zo in het park met ballen bezig te zijn gezien de strijd die sommige honden er over kunnen gaan voeren. Maar het werkt bij mijn jongens wel tegen ongewild jachtgedrag en dus neem ik ze toch vaak mee. Maar toen gebeurde iets wat ik alleen maar onder de noemer 'zeer beleefd maar een beetje dom' kan scharen.

De baas pakte de hond bij de halsband en haalde de bal uit zijn bek. Terwijl ze de hond nog bij zijn halsband had liep ze mijn kant op. Ik liep direct sneller door om duidelijk te maken dat ik niet haar hond bij mijn aangelijnde snuiter wilde hebben. Dit beantwoordde zij door zelf ook sneller te gaan lopen, terwijl ze de bal in de lucht heen en weer bewoog.

'Laat maar!' riep ik. 'Die mag hij houden hoor, ik heb er genoeg'. Ze bleef lopen. Vijftien meter, twaalf meter, tien meter.. Ik wilde doorlopen maar zag tot mijn grote schrik dat er aan het begin van het gras pad zich een groepje border collies had verzameld, die ronduit verlekkerd naar de tennisbal keken. Collies aan de ene kant, retriever met baas aan de andere kant. Ik was ingesloten. Ik haalde de zak kaas uit mijn tas en besloot Memphis hierdoor heen te loodsen met de enige manier waarop dit nog zou werken.. Kaas. Inmiddels was de retriever-vrouw tot bijna twee meter ingelopen en toen gebeurde waar ik bang voor was. Ze rolde de bal richting ons maar liet daarbij tegelijk haar hond los. Memphis zag de bal, wilde deze pakken, maar werd direct overdonderd door de retriever die in volle vaart ook achter de bal aan ging. Met een dans move waar het nationaal ballet jaloers op zou zijn draaide ik mij tussen de twee honden en schopte de bal weg. Memphis viel wel uit, maar ik had een botsing tussen beide kunnen voorkomen. 'Hij trekt dit echt niet mevrouw, daarom zit hij ook aan de lijn'. Ze haalde haar schouders op en liep de andere kant op, wederom met haar hond bij de halsband gepakt. De collies waren trouwens inmiddels met succes terug gefloten door hun baas.

Eenmaal in mijn auto kon ik niet anders dan boos zijn. Allereerst was ik boos op de vrouw. Wat ik tegelijk dan ook weer zielig vond, omdat ze het echt niet slecht had bedoeld. Ze wilde gewoon terug geven wat haar hond had gepakt. Maar vooral omdat ik gevallen was voor één van de grootste valkuilen van hondenbaasjes. Namelijk zelf invullen wat mijn hond leuk moet vinden. Ik doe Memphis helemaal geen lol door hem mee te nemen naar een druk park. Hij is zielsgelukkig met 'zijn' veld waar alle regels duidelijk en voorspelbaar zijn. Hij had nu weer de kans gezien om uit te vallen, iets wat al tijden niet meer voorkwam. Ik kon alleen maar hopen dat hij zijn eenmalige succeservaring (de vrouw liep immers gelijk weg en dus had voor hem het uitvallen effect) geen stappen terug in onze training zou betekenen.

Memphis in de mist. Foto @sharonw_photography

Uit dit verhaal kunnen we twee dingen leren. Allereerst dat veel mensen nog niet weten dat een hond aan de lijn vrijwel altijd betekent dat de baas niet wilt dat er andere honden bij komen. Eindeloze discussies levert dit in parken op, maar het feit blijft dat iedereen recht heeft om ergens met zijn of haar hond aan de lijn te lopen, ook al is het terrein bedoeld als losloopzone. Jouw hond los laten lopen betekent namelijk automatisch dat jij aangeeft controle te hebben over het gedrag van jouw hond en hem terug te kunnen roepen wanneer er vervelende of zelfs gevaarlijke situaties dreigen te ontstaan. De tweede les is dat wij als mensen vaak een interpretatie geven van wat fijn is voor onze hond. Vaak krijg ik baasjes op cursus die hun hond willen leren om te spelen met andere honden. Dit is echter niet een trucje die je kunt aanleren en daarnaast geeft een hond zelf al heel snel aan of hij gediend is van interactie met soortgenoten. Een hond die lol ervaart van spelen met andere honden zal dit uit zichzelf wel opzoeken. Uiteraard zijn er gevallen van honden die bijvoorbeeld gebeten zijn en daardoor nu contact mijden, terwijl dit hiervoor nooit een probleem was. In sommige van die situaties valt er zeker nog winst te behalen. Echter, zijn er ook honden waarbij je gewoon de conclusie kan trekken dat omgaan met vreemde soortgenoten geen lolletje voor ze is en het ook nooit gaat worden. Respecteer dit en zoek samen naar wat jouw hond wél leuk vindt. Dit geeft veel meer positieve energie dan eindeloos trekken aan een dood paard.

'Eenmaal in mijn auto kon ik niet anders dan boos zijn. Allereerst was ik boos op de vrouw. Wat ik tegelijk dan ook weer zielig vond, omdat ze het echt niet slecht had bedoeld.'

Begrip tussen de Bergen

'Oh, Labradori!' Het meisje dat helpt tijdens het ontbijt in ons pension grijnst breed toen ze hoorde over onze reisgenoten. 'Wil je ze begroeten?' vraag ik. Dat laat ze zich geen twee keer zeggen en dartelt richting de gang. 'Niet schrikken, de jongste zal een beetje..' Ik moet even diep graven wat het Duitse woord voor 'blaffen' is. 'Bellen'. Ze haalt haar schouders op. 'Bijten ze? Ze vraagt het niet angstig. In tegendeel zelfs. Er zit een beetje onverschilligheid in haar vraag. Zo van, ja honden kunnen bijten, maar het is wel handig om dat van te voren te weten. Ik schud van nee en open de deur.

Oostenrijk. Een van de eerste landen waar ik aan denk wanneer er vakantieplannen gemaakt gaan worden. De reis gaat voor ons veel richting Duitstalige landen. Naast Thüringen gaat de reis voor ons vaak richting Oostenrijk. Dat wil zeggen, de keren dat wij geweest zijn de afgelopen jaren. Vol overgave een bedrijfje opzetten met eigen geld betekende in ons geval een paar zomers genieten van Hollandse druilerigheid. Van achter ons eigen keukenraam that is. Niet erg, maar toen er dit jaar wel gelegenheid was om naar het land van kaiserschmarrn en Schnapps te gaan wist ik niet hoe snel ik mijn koffers vol moest gooien. Na een reis van talloze wegopbrekingen, overvolle stopplaatsen en één verkeersboete (voor zeven KM te hard), liep ik als een pas geboren veulen te dartelen in een vredig dorpje in Tirol. Op de achtergrond vrolijk klingelende koeienbellen, kneiter schone lucht en bergtoppen zover als mijn oog rijkt. Ja beste mensen, zoet sappiger ga je het niet krijgen, maar een minder glazuur brekende omschrijving kan ik niet formuleren. In mijn hoofd draait 'mijn' aflevering van 'Ik vertek' al rondjes. 'Ja we dachten dat we alle vergunningen wel rond hadden, maar nu horen we dat je dus helemaal geen hondenpension naast een Oostenrijkse kerk mag bouwen...' Dat idee.

Foto van Pax in de bergen van Turracher Höhe, op zijn 8e verjaardag. Foto @sharonvw_photography

Pirri (kruising) houdt helemaal niet zo van knuffelen met vreemde! Foto ter illustratie.

Eén van de belangrijkste redenen dat wij zo graag naar dit land gaan is de manier waarop er met honden wordt omgegaan. Naast het feit dat je geen kilometer kan lopen zonder minimaal tien keer vriendelijk toegelachen te zijn voor het simpele feit dat je met twee honden loopt, wordt er ook nergens moeilijk gedaan wanneer je met een paar harige poten (die van de honden bedoel ik dan he, niet die van ons) een terras opstapt. Een belangrijke toevoeging daarop is dat ze daarbij de hond gewoon laten zijn. Ze bewonderen van een afstand, maar denken er niet aan om direct met twee armen over jouw viervoeter heen te gaan hangen. Bijzonder prettig. Ik denk dat één van de belangrijkste oorzaken ligt in het feit dat in veel landen (niet alleen Oostenrijk) de hond nog steeds vooral voor bewaking of jacht wordt gehouden. In ieder geval wel in de kleinere berg dorpen. Als je gebeten wordt zal je het er wel naar gemaakt hebben, een beetje dat idee. Hoe anders is onze instelling in Nederland vaak. Soms denk ik wel eens dat elke hond een maatschappelijk bezit is. Je moet er maar aan mogen zitten. En als hij dan snauwt of (erger nog) hapt, is het een rot hond, ben jij een rot buur, wordt er een Facebook bericht aan je gewijd, 112 gebeld en een rechtzaak tegen je begonnen. Goed, ik overdrijf graag wat, maar tot aan het Facebook bericht zit ik over het algemeen aardig in de buurt. Toen ik pas op mijn huidige woonadres kwam wonen weet ik zeker dat ik een hoop wenkbrauwen heb doen fronsen, omdat ik structureel aangaf het niet fijn te vinden dat iedereen zomaar op mijn honden zou duiken. Had ik daar een reden voor? Ja. Moet ik er een reden voor hebben? Nee, zeer zeker niet.

Laat ik wel even duidelijk onderstrepen dat het natuurlijk niet iemand zijn eigen schuld is als er een bijtincident plaats vindt (meestal dan). Evenals dat bijtende honden natuurlijk handig zijn in onze maatschappij. Daar gaat dit verhaal niet over. Het gaat over rekening houden met elkaar. Zelf een stapje opzij doen om niet tegen elkaar op de botsen. Letterlijk en figuurlijk. In de

bergen gaat het vanzelf. Een fietser belt even om zijn passeren aan jou duidelijk te maken. Wij staan stil en laten onze honden wachten, de fietser kan er zonder problemen langs. 'Gruss Gott' klinkt het vriendelijk en de fietser gaat ons zonder problemen voorbij. 'Gruss Gott.. zitten we al zo hoog?' zou mijn vader dan zeggen en vervolgens keihard om zijn eigen grap gaan lachen. Gekke pa.

Met lood in onze schoenen stappen we in de auto om onze, met frisse lucht doordrenkte, lichamen weer richting Nederland te sturen. Op de terug weg eveneens een berg wegopbrekingen, alternatieve routes die ons door oud-Duitse dorpjes voeren en overvolle stops. Voor zover bekend nog geen boete, maar ik zal de bus angstvallig in de gaten houden. Moe stap ik thuis uit de auto en loop met Memphis en Pax nog een kort rondje langs het fietspad voor we naar binnen gaan. 'Kijk uit je doppen, trut' hoor ik achter mij. Met een noodvaart komt een wielrenner voorbij gesjeest. Welkom thuis.

Een vakantie geeft veel mensen nieuwe inzichten. Bij mij was het dit jaar opeens duidelijk dat ik de manier waarop wij, in ieder geval in de randstad, met elkaar omgaan niet altijd fijn vindt. Veel cursisten klagen over vervelende confrontaties bij het uitlaten van hun hond. Rekening houden met elkaar lijkt vrijwel direct plaats te maken voor getier en gescheld. De hond aanlijnen wanneer er een soortgenoot aan de lijn voorbij komt is eerder uitzondering dan regel. In plaats daarvan moet jij daar maar niet met een aangelijnde hond gaan lopen. Natuurlijk is het niet zo dat we helemaal geen omgangsnormen meer kennen. Maar ik durf voorzichtig te zeggen dat we soms wel wat meer 'Oostenrijk' kunnen gebruiken. Zullen we bij deze afspreken weer een beetje liever voor elkaar te worden?

Superkrachten!

Elk nummer schrijven Pax en Memphis een column over wat er belangrijk is in hun leven. In dit nummer is Memphis aan de beurt.

Een column schrijven: leuk! Ik praat graag, dus schrijven zal ook geen probleem worden. Het liefst voorzie ik alles in mijn leven van commentaar. De meeste twee voeters lijken er weinig van te snappen en worden en beetje ongemakkelijk van mijn gebrabbel, maar duidelijker kan ik het toch echt niet voor ze maken. Voor ik hieronder mijn eerste column neer pen even een kort voorstel rondje. Mijn naam is Memphis en ik ben een zwarte herder (ze denken Mechelse) kruising met een golden retriever van net drie jaar oud. Ik ben een HSD, oftewel een High Sensitive Dog. Niet altijd even makkelijk in deze drukke maatschappij maar gelukkig heb ik twee mensen maten die er zoveel mogelijk rekening mee proberen te houden. Inmiddels begin ik het leven steeds beter te snappen maar ik breng mijzelf toch nog met enige regelmaat in, hoe zal ik het zeggen, bijzondere situaties. Genoeg over mijzelf, even terug naar mijn column. Hier onder mijn eerste juweeltje. Enjoy.

Ik heb een theorie. Ik beschik over super krachten. Het is mij één keer gelukt om ze te gebruiken. Daarna leek de kracht weer verdwenen. Ik weet echt zeker dat het er nog zit. Het is een gevoel dat al een tijd in mijn lijf zit en het gaat maar niet weg. Ik kan dingen openen door er simpelweg naar te kijken. Ja, je leest het goed. Ik staar er een tijdje naar en dan.. poef! Ik hoef er niks voor te doen, alleen te staren. Pax, mijn huisgenoot, kan dit niet. Die moet het gewoon doen met zijn poot of snuit. Hij is een dood gewone hond, geen super krachten zoals ik. Niet dat ik klaag hoor, ik pik graag een brokje mee als hij zijn weg weer heeft gevonden naar de geheime voer voorraad. Al komt dat er de laatste tijd niet echt meer van want de voorraad is verplaatst naar een

plek waar wij met onze vier poten niet bij kunnen.

Terug naar waar het begon. Er komt water uit de lucht en ik en Pax zijn bij onze oude mensen maat. Oma wordt zij ook wel genoemd geloof ik. Ik vermaak me al een tijdje met een balletje als oma mensen maat opstaat en zich verplaatst naar die plek in het huis waar ik thuis nooit mag komen. Het heeft een naam maar die heb ik niet onthouden. Het ruikt er wel altijd verrukkelijk en alleen daarom al ben ik er graag. Ik ben die dag wat moe. Wel tachtig keer heb ik Olli, de witte herder, moeten afwijzen. Het gaat gewoon niks worden tussen ons maar hij lijkt daar maling aan te hebben. Afwijzing junkie noem ik hem. Oké stiekem mag ik hem wel, hij snapt wat een leuk spelletje is, maar ik heb een reputatie hoog te houden in de groep. Hard to get is mijn ding. Hoe dan ook: ik ben kapot. Ik ben oma mensen maat gevolgd naar die lekker geurende kamer en zit wat voor mij uit te staren. Gewoon, in het niets. Plots hoor ik de stem van oma mensen maat iets tegen mij zeggen. Geen idee wat, maar ze klinkt opgewekt. En toen gebeurde het. In de hoek van de kamer staat een grote witte kist. Van alles in de kamer ruikt deze veruit het lekkerst, ik blijf er dus graag in de buurt. Ze opent hem, een licht straalt mij tegemoet. rommelt wat en ploep.. stop zo iets in mijn bek. Ik weet niet wat mij overkomt. Wat is dit voor hemels goedje? Goud van kleur en zacht van smaak. Het lekkerste dat ik ooit geproefd heb. Oma mensen maat zegt nog iets tegen mij en gaat weer verder waar ze mee bezig was.

En sinds die dag wil ik dat lekkere gouden goedje weer met mijn magisch kijk en staar krachten te voorschijn toveren. Ik probeer het overal waar

Memphis op een herfstochtend foto @sharonw._photography

zo'n zelfde heerlijk geurende kast is. De dag gaat weer komen, ik weet het zeker. Want als het gouden goedje in de buurt is, kan geen kat of konijn mij bekoren!

Memphis legt in zijn eigen woorden uit dat honden leren door het leggen van verbanden. Voor hem was het voor zich uit staren gedrag dat hem iets oplevert, namelijk kaas (in Memphis zijn woorden: het gouden goedje). De smaak van de kaas was voor hem zo lekker dat hij nu standaard in elke keuken naar de koelkast gaat zitten staren om het lekkers tevoorschijn te toveren. Dat hij sinds het bezoek aan mijn oma geen kaas meer uit de koelkast gehad heeft, maakt voor hem niet uit. Zou hij nu voor een lange periode niks meer uitlokken met zijn gedrag (dus geen kaas meer krijgen voor

het kijken naar de koelkast) dan is de kans groot dat dit gedrag weer verdwijnt. Het levert hem namelijk niks meer op. Maar gezien ik sterk het vermoeden heb dat mijn oma hem tijdens zijn bezoeken aan haar toch lekkers uit de koelkast geeft, zal Memphis voorlopig een koelkast-staarder blijven. Elk nadeel heeft zijn voordeel want wij weten nu wat Memphis zijn ultieme beloning is. Wanneer wij met hem trainen op een voor hem moeilijk onderdeel, zoals het niet jagen op wild, hebben wij standaard een klein assortiment kaas bij waar een gemiddelde kaaswagen jaloers op zou zijn. Het uitzoeken van wat voor jou hond de ultieme beloning is zeker de moeite waard. Overigens is dit zeker niet voor alle honden een voertje. Sommige worden wild van een bal, een speeltje of simpelweg de stem van de baas.

VRIEND VAN DE KARAVAN

HONDENFOTOGRAFIE

HOND IN BEELD

WWW.HOND-IN-BEELD.NL

INSTA @IN_BEELD_FOTOGRAFIE

WIL JIJ HONDEN LEREN FOTOGRAFEREN? HOND IN BEELD EN SHARON VAN WIJNGAARDEN PHOTOGRAPHY GEVEN IN SAMENWERKING MET DE HONDENKARAVAN EEN INDIVIDUELE FOTOGRAFIE CURSUS. KIJK VOOR MEER INFO OP WWW.HONDENKARAVAN.NL/CREATIEVE-HONDEN/HONDEN-FOTOGRAFIE

Frans de Waal

EEN TIJD VOOR EMPATHIEWAT DE NATUUR ONS LEERT OVER EEN BETERE
SAMENLEVING

'Onderbouwd, scherpzinnig, helder, boeiend.' - DE STANDAARD

*Leesvoer!***Frans de Waal
EEN TIJD VOOR EMPATHIE**

Wij zijn gek op de boeken van Frans de Waal en 'Een tijd voor empathie' is daar geen uitzondering op. Een bijzonder boek om te leren wanneer je verdiept wilt raken in de emotionele wereld van dieren. In het boek worden treffende en boeiende vergelijkingen getrokken met de indeling van onze maatschappij en wat wij eigenlijk kunnen leren van het dierenrijk.

€ 15,00 bol.com

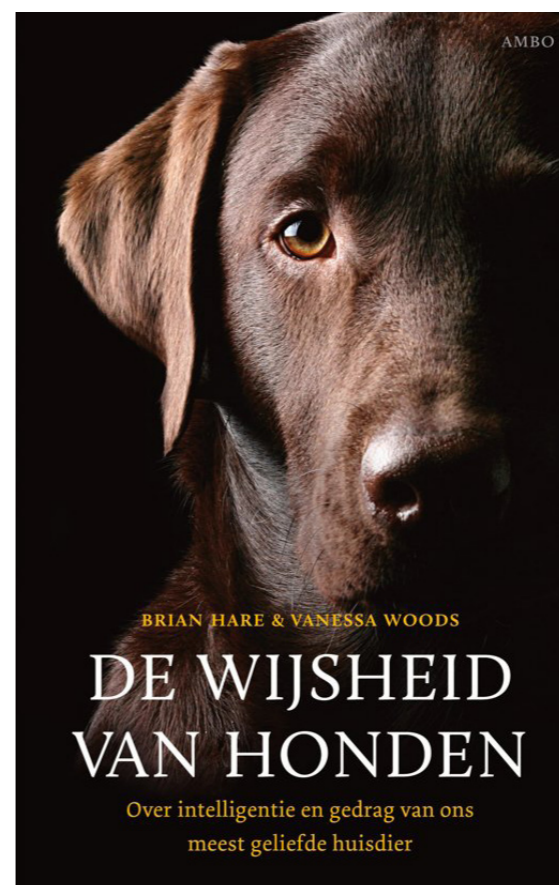
**Martine Burgers & Sam Turner
EEN HONDENLEVEN LANG, FYSIEK EN
MENTAAL IN BALANS - ELKE PUP EEN GOEDE
START.**

Het liefst geven wij natuurlijk een eigen puppyboek uit, maar tot die tijd verwijzen wij met liefde door naar het exemplaar van Martine Burgers en Sam Turner. Dit boek is de eerste in een reeks van vier, ieder voor een eigen levensfase van de hond. De reeks zou wat ons betreft in iedere hondenbegeleiders kast moeten liggen, of op zijn minst gelezen moeten zijn.

€ 35,95 bol.com

Een hondenleven langfysiek en mentaal in balans **1**

Elke pup een goede start

Martine Burgers
Sam Turner

BRIAN HARE & VANESSA WOODS

**DE WIJSHEID
VAN HONDEN**Over intelligentie en gedrag van ons
meest geliefde huisdier**Brian Hare & Vanessa Woods
DE WIJSHEID VAN HONDEN**

Weet jij écht wat jouw hond allemaal kan? In de wijsheid van honden wordt het cognitieve vermogen van de hond onder de loep genomen. Dit boek bracht met regelmaat een glimlach op ons gezicht. Aanrader voor iedereen die wat over hondengedrag wilt leren.

€ 20,99 bol.com

**Toinny Lukken & Janine Verschure
KAPSONESMAKRELEN**

Hoe mooi is het als je leven bestaat uit het begrijpen en trainen van dieren? Met veel humor leest dit boek heerlijk weg en geeft een prachtige inkijk in het leven van een dierentrainer. Volgend nummer schrijven wij een uitgebreide recensie over dit boek.
€ 19,99 bol.com

KAPSONESMAKRELENen andere verhalen
over het trainen van dierenToinny Lukken
Janine Verschure

VRIEND VAN DE KARAVAN

HONDENMASSAGE & TRAINING

KYNU @ WORK

WWW.KYNU.NL

INFO@KYNU.NL

DIERENFOTOGRAFIE

WWW.SHARONVW.COM

INSTA @SHARONVW_PHOTOGRAPHY

Maak van jouw geldverslindende
bedrijf een **Happy Business!**

en geen dure 'hobby'...

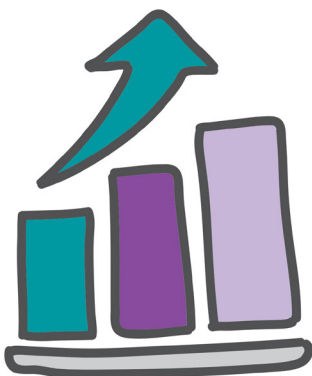
PROFIT FIRST PROFESSIONAL
CERTIFIED MASTER
★★★★★

"Als Winstcoach maak ik cijfers leuk en simpel, zodat ondernemers het inzicht krijgen dat ze nodig hebben om vol vertrouwen te bouwen aan een winstgevend bedrijf.

Meer winst, meer vrijheid!"

Winst

Happy

Vrijheid

Plan jouw gratis Winstgesprek:

natasja@happyprofit.nl